

Ks. KAZIMIERZ DOLA

PRAŁACI WROCŁAWSKIEJ KAPITUŁY KATEDRALNEJ W LATACH 1418 — 1500

(Studia nad dziejami duchowieństwa śląskiego w XV w.)

Wprowadzenie. — I. Prałatury: 1. Liczba i hierarchia; 2. Funkcje (diecezjalne, katedralne, kapitulne). — II. Prałaci (pochodzenie, rezydencja). — III. Dodatek: Biogramy.

W okresie tworzenia się organizacji terytorialnej i struktury wewnętrznej Kościoła na ziemiach polskich, trwał jeszcze na Zachodzie proces kształtowania się wspólnot duchowieństwa przy kościołach biskupich. Nawet sama nazwa „capitulum” — kapituła utarła się i zaczęła upowszechniać dopiero od czasów papieża Aleksandra III (1159—1181). Istnieje więc prawdopodobieństwo, że choć do Polski przeszczepiane były instytucje kościelne już zorganizowane i prawnie uformowane, rozwój kapituł mógł pójść w niejednym drogami oryginalnymi¹. Jakie one były to ciągle jeszcze nie ukazuje się nam w dostatecznie jasnym świetle, mimo dość pokażnej ilości prac poświęconych kapitułom². Pierwsze prawdopodobne stwierdzenie dotyczyłoby składu duchowieństwa miast biskupich. Zespół tworzący otoczenie biskupa w XI w. byłby złożony z duchowieństwa zakonnego i sekularnego, a pierwszym etapem uformowania się właściwej kapituły byłby powrót zakonników do klasztorów i nadanie pewnej reguły oraz określonego uposażenia przynajmniej części pozostałej grupy kleru biskupiego: duchowieństwu katedry i klerykom — synom rodzimego możnowładztwa — oddanym na dwór biskupi³. Rozdzielenie to nastąpiło najpewniej w ostatniej ćwierci XI w. Trudno ocenić na ile duchowni katedralni prowadzili naprawdę życie we wspólnocie. Świadczenia późniejsze wskazywałyby na bardzo luźne tylko przestrzeganie zasad życia wspólnotowego, jako że kanonicy nie żyli w celibacie, ale mieli rodziny i spokrewnieni byli z okolicznymi rodami rycerskimi, jak relacjonuje to katalog biskupów wrocławskich.

1 S. Zachorowski, *Rozwój i ustrój kapituł polskich w wiekach średnich*, Kraków 1912, 15 n.

2 Zob. J. Szymański, *Piętnaście lat badań nad dziejami polskich kapituł katedralnych i kolegiackich (1945—1960)*, Zeszyty Naukowe KUL 5 (1962), 88—115, a także W. Góralski, *Aktualny stan badań nad powstaniem i dziejami kapituły katedralnej w Płocku*, Studia Płockie 4 (1976) cz. II, 199—219.

Do tego okresu — pierwszej połowy XII w., odnoszą się najstarsze informacje o kapitule katedralnej we Wrocławiu: w 1139 r. bp Robert korzystał z „rady braci kanoników”, a książę Władysław Wygnaniec w tym samym czasie (przed 1146 r.) dokonał darowizny „na użytek kanoników”⁴. Taką kapitułę zastał we Wrocławiu bp Walter (1149 — 1169), z którego osobą historycy zgodnie wiążą próbę reformy w duchu gregoriańskim, może pierwszą w Kościele polskim. Reforma ta szła najpierw w kierunku przeprowadzenia w kapitule zasady bezżeństwa, co w następstwie oznaczało zwrot ku wspólnocie życia. Jej faktyczne zaprowadzenie przez bpa Waltera poświadczane może być kilku przekazami: 1) ostateczne rozdelenie majątku diecezji między biskupa i kapitułę potwierdzone bullą papieską w 1155 r., 2) wprowadzenie przez Waltera do katedry wrocławskiej „officium Laudunense cum cantu”, czyli wspólnej modlitwy chórowej według zwyczajów bliskiej biskupowi diecezji — Laon⁵; 3) zbudowanie przez tegoż biskupa nowej, murowanej, romańskiej katedry, z czym zwykle wiązała się reforma życia kleru katedralnego (np. w Krakowie czy Gnieźnie); 4) wreszcie zbudowanie, najprawdopodobniej wspólnie z walterowską katedrą, owego „monasterium s. Johannis in Vroslavia”⁶, w którym w 1202 r. bp Cyprian wystawiał dokument, a gdzie mogło mieścić się refektorium i dormitorium wspólnoty kanonickiej. Regułą, według której żyła, mogła być przystosowana reguła premonstratensów⁷, jako że sam św. Norbert był za złagodzeniem wymagań stawianych kanonikom regularnym i godził się, by wspólnoty premonstratenskie były nawet podporządkowane wyłącznie władzy miejscowego biskupa i by kanonicy korzystali z wyznaczonych im z majątku wspólnego deputatów jednakowej wysokości⁸.

- 3 Z. Sułowski, *Początki Kościoła polskiego*, w: *Kościół w Polsce*, pod red. J. Kłoczowskiego, Kraków 1966, I, 103; *Acta Capituli Wratislaviensis 1500—1562. Die Sitzungsprotokolle des Breslauer Domkapitels in der ersten Hälfte des 16. Jahrhunderts*, bearb. v. A. Sabisch, Bd. I: 1500—1516, Köln 1972, XXI n. (cyt. dalej: Sabisch, *Acta Capituli*); R. Samulski, *Untersuchungen über die persönliche Zusammensetzung des Breslauer Domkapitels im Mittelalters bis zum Tode des Bischofs Nanker (1341)*, Weimar 1940, 4—10 wyklucza możliwość istnienia *vita communis* przed 1150 r. i dopuszcza co najwyżej krótkotrwałą reformę za czasów biskupa Waltera.
- 4 *Kodeks dyplomatyczny Śląska. Zbiór dokumentów i listów dotyczących Śląska*, wyd. K. Maleczyński, Wrocław 1951—1964, I, nr 16; II, nr 130 s. 37 i I, nr 103 (cyt. dalej: KDS Śląska).
- 5 Samulski, dz. cyt., 12—14; T. Silnicki, *Dzieje i ustrój Kościoła katolickiego na Śląsku do końca XIV w.*, Warszawa 1953, 37 n.
- 6 KDS Śląska I, nr 90; T. Lalik, *Zagadnienie „vitae communis” kapituł polskich XII w.*, w: *Wiek średni*, Warszawa 1962, 102 n.; *Regesten zur schlesischen Geschichte*, hrsg. v. C. Grünhagen (CDSil. VII, Breslau 1868), nr 77 przez „monasterium” rozumie Münster, czyli poprostu katedrę.
- 7 Tak sugerował przede wszystkim w oparciu o fakt wprowadzenia „officium Laudunense” L. Schulte, *Die Martinsabtei und die älteste Burg in Breslau*, w: tegoż, *Kleine Schriften (Darst. und Quellen zur schles. Geschichte 23)*, Breslau 1918, 181—189, a za nim F. Seppelt, *Geschichte des Bistums Breslau*, Breslau 1929, 10, J. Pfitzner, *Besiedlungs-, Verfassungs- und Verwaltungsgeschichte des Breslauer Bistumslandes*, Reichenberg 1926, 9 oraz E. Michael, *Die schlesische Kirche und ihr Patronat im Mittelalter unter polnischen Recht*, Görlitz 1926, 38 przyp. 21. Zastrzeżenia wysunął Samulski, dz. cyt., 21, a podjął Silnicki, dz. cyt., 39.
- 8 S. Trawkowski, *Między herezją a ortodoksją. Rola społeczna premonstratensów w XII w.*, Warszawa 1964, 107 n.

Reforma Walterowa nie przetrwała długo najprawdopodobniej dlatego, że — jak się wydaje — poza ścisłą kapitułą pozostali najbliżsi współpracownicy biskupa w zarządzie diecezją i w duszpasterstwie: archidiacon, dziekan, kanclerz. Określenie świadków w dokumencie bpa Żyrośława z 1189 r. jako „personae maiores chori Vratislaviensis”⁹, gdy już wcześniej znany był zwrot „fratres” czy „fratres canonici” budzi zdziwienie i nasuwa myśl, że jest to może grono późniejszych prałatów kapituły, którzy pozostawali jeszcze poza jej wspólnotą nie zobowiązani do życia wspólnotowego i udziału w officium divinum, czego świadectwem, że w 1208 r. spotykamy w kapitule kantora Benika i jego syna Jana¹⁰. Równocześnie od ostatniej ćwierci XII w. w łonie samego zakonu premonstratensów rodzi się idea zaostżenia wymagań reguły — wielu nie widzi możliwości realizowania swoich ideałów przy kompromisowej postawie dopuszczonej przez założyciela. Opuszczali więc wspólnoty kanonickie dla bardziej rygorystycznych zakonów, np. kartuzów¹¹, a jeszcze jedno pokolenie później ogromnie atrakcyjny dla środowisk kanonickich stanie się inny zakon — mianowicie dominikanie, którzy np. w Małopolsce zdołali wchłonąć część najaktywniejszych przedstawicieli reformy życia kanonicznego¹².

We Wrocławiu efektem tych tendencji w łonie kapituły katedralnej mogło być ostateczne zrezygnowanie około 1190 r. z reform zapoczątkowanych przez bpa Waltera, które były jakimś kompromisem: przy katedrze została kapituła złożona z ludzi, którzy nie chcieli życia wspólnego, a zwolennikom surowszej obserwacji i konsekwentnego prowadzenia vitae canonicae ze wszystkimi następstwami, na których czele stanął Cyprian, przekazany został klasztor benedyktyński św. Wincentego na sąsiadującej z Ostrowiem Tumskim wyspie Ołbin. Benedyktyni dom opuścili, a zajęli ich miejsce premonstratensi z opatem Cyprianem na czele. Cyprian mianowany niebawem biskupem lubuskim, w 1204 r. powrócił do Wrocławia jako pierwszy biskup wybrany w wolnym głosowaniu kapituły.

Tego rodzaju obraz znajduje pewne potwierdzenie w przebiegu wydarzeń jakie współcześnie obserwujemy w opactwie kanoników regularnych położonym z drugiej strony Ostrowia Tumskiego — na Wyspie Piaskowej. I tu również około 1190 r. podjęta została próba wprowadzenia obostrzonej reguły arrowezyjskiej, próba mimo wewnętrznego oporu udana: przeciwnicy reformy — inaczej niż było przy katedrze — opuścili klasztor wrocławski, by objąć nową fundację w Kamieńcu Żąbkowickim. Charakterystyczne, że bulle protekcyjne dla kanoników regularnych arrowezyjskich na Piasku i dla premonstratensów na Ołbinu wydał pap. Celestyn III w tym samym 1193 r. Można by więc powtórzyć stwierdzenie Trawkowskiego o „dwu fragmentach tej samej akcji”, której celem była reforma kanoników — jednych według reguły arrowezyjskiej, drugich według norm życia kanonicznego św. Norberta¹³.

9 KDŚłaska I, nr 67.

10 Tamże II, 116.

11 Trawkowski, dz. cyt., 155 n.

12 Zob. J. Szymański, *Biskupstwa polskie w wiekach średnich Organizacja i funkcje*, w: *Kościół w Polsce*, pod red. J. Kłoczowskiego, Kraków 1966, I, 201.

13 S. Trawkowski, *Wprowadzenie zwyczajów arrowezyjskich w wrocławski klasztorze na Piasku*, w: *Wiek średni*, Warszawa 1962, 112.

W każdym razie na przełomie XII/XIII w. kapituła wrocławska otrzymała swój ostateczny kształt: stała się kapitułą złożoną z grona kanoników sekularnych nie związanych żadną regułą, na których czele stał (nadal?) prepozyt oraz z grupy 6 prałatów — najbliższych współpracowników biskupa i prominentów kościoła katedralnego („maiores chori wratislaviensis”) wprowadzonych teraz do tamtego grona. Przewodził mu dziekan jako duszpasterz katedry w zastępstwie biskupa. Za takim biegiem rozwojowym trzeba się opowiedzieć, jeśli brać za punkt wyjścia sytuację określoną w XV w. przez statuty. Opracowano tu nie tylko jako odrębną część „Onera praelaturarum”, ale okazuje się w ich świetle, że prałaci — poza prepozytem — nie mieli w kapitule wrocławskiej, w przeciwieństwie do innych kapituł prowincji gnieźnieńskiej¹⁴, tak ważnych i charakterystycznych uprawnień kanoników jak: 1) prawa udziału w posiedzeniach kapituły¹⁵, 2) prawa do codziennych refekcji¹⁶, ani nawet 3) prawa uczestniczenia w elekcji biskupa¹⁷. Prałaci tworzyli więc pewną osobną grupę w kapitule. I nie dziwi w tej sytuacji, że statuty wyraziły zgodę na to, by każdy z prałatów mógł mieć przy katedrze równocześnie dwa beneficja: „praebendam et dignitatem”, co raz jeszcze podkreśla ich odrębność.

I. PRAŁATURY

1. Liczba i hierarchia

Przez cały XV w. grono prałatów liczyło siedem osób: prepozyt, dziekan, archidiakon, scholastyk, kantor, kustosz i kanclerz. Nie od razu ukazało się ono w tym składzie i w takiej hierarchicznej kolejności. Chronologicznie najwcześniej, w 1189 r. wymienieni są: dziekan, archidiakon i kantor¹⁸, a w 1200 — dziekan, archidiakon i kanclerz. W ciągu najbliższych lat, do 1219 r., poznajemy dalszych trzech: prepozyta, kustosza i najpóźniej scholastyka. Pod koniec XIII w. liczbę siedmiu prałatów należy uznać za ustaloną, a jeśli nie pojawiają się w dokumentach wszyscy równocześnie to zapewne tylko z racji nieobecności w czasie czy miejscu ich wystawiania. Liczba ta została ostatecznie potwierdzona przez statuty i przetrwała do sekularyzacji w 1810 r.

Dłuższy czas natomiast trwały wahania co do hierarchii prałatów, ich starszeństwa w godności. Początkowo pierwsze miejsce zajmował dziekan (podobnie jak w kapitułach krakowskiej, lubuskiej czy — krótko — poznańskiej), a drugie po nim miał prepozyt. Od 1226 r. jednak, na stale

14 Zachorowski, *Rozwój i ustrój kapituł polskich*, 146 i 160; S. Librowski, *Kapituła katedralna wrocławska*, Warszawa 1949, 72 mówi o prałatach jako kanonikach, którym powierzono pewne funkcje.

15 AAW — III a 1: Statuta, consuetudines, ordinationes et conclusiones. Item onera praelaturarum et officia praelatorum, f. 69r: „Praelati non habent vocem in capitulo... Caveant ergo domini canonici cum fuerint capitulariter congregati ne aliquem actum faciant in praesentia praelatorum” (Statuty cyt. dalej Stat. z podaniem paginy).

16 Stat. 69v: „Praelati non sunt participes nec percipere debent nec possunt cum canonicis praebendatis aliquas praesentias sive dispositiones sive refectioes sive in pecunia, panibus et vino”.

17 Stat. 34v: „... vacante sede episcopali absentes fratres vocantur ad electionem futuri Pontificis... Non autem praelati, tamen excepto praeposito, quia non habent vocem in capitulo nec in electione”.

18 KDSłaska I, nr 67. Samulski, dz. cyt., nie wykorzystuje dokumentów sprzed 1200 r. w rozdziale o prałatach.

już, na czele kapituły i prałatów stanął prepozyt¹⁹. Znacznie dłużej trwały wahania co do miejsca scholastyka. Nie wyjaśniła ich nawet kodyfikacja statutów kapituły z czasów bpa Rudolfa z Rüdesheim²⁰. We wstępnym wyliczeniu przyznała mu bowiem czwarte miejsce (za prepozytem, dziekanem i archidiakonem)²¹, natomiast w tekście przy omawianiu poszczególnych urzędów, miejsce piąte — za kantorem. Taki sam porządek (kantor przed scholastykiem) podało również streszczenie „Onera praelaturarum” czy też może ich koncept na kilku luźnych kartkach z końca XV w.²². Natomiast w dokumentach kapituły z XV w. scholastyk zawsze poprzedza kantora²³.

W chórze katedralnym prałaci zasiadali na naczelnych miejscach przed kanonikami (ci zajmowali miejsca „iuxta senium et vocationem”) w następującym porządku: patrząc z nawy kościelnej w stronę ołtarza po lewej stronie, tam gdzie był tron biskupi (czyli w prawym chórze) zasiadali prepozyt, archidiakon, kantor i kanclerz, zaś z prawej strony patrzącego (czyli w lewym chórze) dziekan, scholastyk i kustosz²⁴.

19 Samulski, dz. cyt., 21 n; Silnicki, dz. cyt., 83. Można by tu postawić problem, czy urząd prepozyta został na początku XIII w. wprowadzony do kapituły, czy też raczej teraz dopiero od dawna już będący przełożonym wspólnoty kanonickiej stanął obok urzędników biskupich. Za drugą alternatywą przemawia i to, że prepozyt miał wszystkie uprawnienia kanonika i że właśnie do niego należały dziesięciny 45 wsi kasztelanii milickiej, która już w 1155 r. stanowiła uposażenie „fratrum ecclesiae wratislaviensis”.

20 Brak dokładnych szczegółów o dacie powstania kodyfikacji. Naprowadzają na nią dekrety bpa Rudolfa z lat 1480/81 modyfikujące dawniejsze (np. o optowaniu prebend, studiach, goszczeniu służby kościelnej przez biskupa), które zostały organicznie wkomponowane do zbioru i to w części zawierającej najstarsze statuty, a więc należą do oryginału. Następnie w statucie o kapitułach generalnych spotykamy uwagę, że obok statutów winny być na nich czytane również „Onera et officia Praelaturarum” (Stat. 12v), a te nie mogły powstać przed 1482 r. Co więcej: wśród rozporządzeń znajduje się uchwała kapituły z 18 VII 1483 r., co wskazuje, że ta część redagowana była już po śmierci bpa Rudolfa (Stat 49r). Tak więc można bezpiecznie przyjąć, że kodyfikacja powstała w ostatnich latach rządów Rudolfa i w pierwszych bpa Jana IV, tzn. około 1480/83. Na te same lata wskazuje też zdanie wprowadzające do „Onera Praelaturarum”: „Nos Joannes Episcopus, Henricus Praepositus, Bernhardus Decanus” (Stat. 63r). Są to w ogóle jedyne wzmianki o tych prałatach. Na swych urzędach mogli być oni równocześnie wyłącznie w latach 1482/83: Henryk w okresie między 1478 r. (złożenie z urzędu P. Hoppenera), a 17 LX 1483 (objęcie prepozytury przez J. Medici), zaś Bernard w krótkim okresie między rezygnacją Jana Rotha (wybrany biskupem 16 II 1482), a początkiem 1484, kiedy dziekanem był już Władysław Boskowicz. Objęcie rządów w diecezji przez wieloletniego, choć nie rezydującego dziekana — Rotha — było dobrym momentem, aby dokończyć prace kodyfikacyjne i przedstawić dzieło do zatwierdzenia i zaprzysiężenia nowemu biskupowi. Na koniec rządów bpa Rudolfa kładą też powstanie statutów J. Fijałk, *Statuty kapituły katedralnej wrocławskiej*, Kraków 1916, CXII i W. Urban, *Statuty kapituły katedralnej we Wrocławiu*, Prawo Kanoniczne 9 (1966), nr 1—2, 340. Natomiast A. Sabisch, *Die Statuten des Breslauer Domkapitels und ihre Bedeutung im 16. Jahrhundert*, w: Beiträge zur Ostdeutschen und Osteuropäischen Kirchengeschichte. Festschrift für B. Stasiewski, Köln 1975, 66 za J. Heynem, *Dokumentierte Geschichte des Bisthums und Hochstiftes Breslau*, Breslau 1860, I, 667 jako datę końcową przyjmuje rok 1468.

21 Stat. 68r.

22 AAW — III A 1 a 3.

23 Np. APW — rkps Klozego t. 110, nr 88: 22 I 1429; AAW — III a 22, f. 56v: 2 VI 1450; AAW — Y 5: 18 VIII 1450.

24 Stat. 69v.

Znąją również statuty kapituły wrocławskiej dyskutowane w literaturze prawniczej rozróżnienie wśród prałatów na dignitates (prepozyt, dziekan, archidiakon, czasem kantor lub scholastyk) i personatus (pozostałe prałatury)²⁵. W kapitule wrocławskiej o rozróżnieniu tym zdaje się decydować rodzaj uposażenia: dignitates były beneficjami, czyli miały uposażenie we własności ziemskiej, a w związku z tym prawa feudalne dziedzica i sędziego (prepozyt, dziekan, archidiakon, a sądownicze także kustosz), personatus zaś były tylko prebendami opartymi o świadczenia dziesięcinne.

2. Funkcje

Funkcje, jakie wykonywali prałaci we wczesnym średniowieczu i jak szeroko opisały je jeszcze statuty w XV w., stawiały ich na ważnych odcinkach pracy czy to w diecezji (przede wszystkim archidiakon, a także scholastyk), czy przy katedrze (dziekan, kantor, kustosz), czy w samej kapitule (prepozyt, kanclerz). Co prawda przejście z administracji kościelnej opartej o system beneficjalny, na swobodniejszy dobór ludzi przez rządzącego diecezją osłabiło znaczenie godności kapitulnych, ale sam fakt szczegółowego skodyfikowania ich obowiązków jeszcze pod koniec XV w. świadczyłby przynajmniej o chęci podtrzymania przez kapitułę miejsca jakie u boku biskupa i w diecezji gwarantowali jej ci ludzie.

Zanim przejdziemy do bliższego opisanie ich obowiązków, warto przytoczyć tekst, który najzwięźlej, jednym zdaniem, charakteryzuje zadania każdego z prałatów uznane przez XV-wiecznego autora za zasadnicze. Chodzi mianowicie o miniaturę wypełniającą całą stronę drugiej karty tekstu oryginalnego statutów. Przedstawiony jest na tym obrazowym wprowadzeniu do kodyfikacji Chrystus — Sędzia wymierzający sprawiedliwość. Po jego prawej i lewej ręce w dół karty, w tym samym porządku w jakim zasiadali w chórze katedralnym przedstawieni są prałaci oskarżający się wobec Pana w następujących słowach:

biskup: „O gdybym był słowem i przykładem prowadził lud mi powierzony, bronił dzielnie praw Kościoła, nie zbywał ich, ale je powiększał”;

prepozyt: „O gdybym był przewodniczył kapitule bez stronnictwa, uprzedzeń i niechęci, ale kierował się słusnością i sprawiedliwością oraz tym, co służy dobru wspólnemu, z wiernością i miłością”;

dziekan: „O gdybym był czuwał nad odmawianiem godzin kanonicznych w ciągu dnia i w nocy, aby nie dowolnie, ale o oznaczonej godzinie i według ustalonego porządku były odmawiane”;

archidiakon: „O gdybym był przedstawiał biskupowi do święceń kandydatów poddanych surowemu egzaminowi, a nie kierował się zyskiem i nie przymykał oczu na ich błędy”;

scholastyk: „O gdybym był zabiegał o staranne wychowanie młodszych uczniów i nauczanie starszych, zarówno w szkole, jak i w chórze (katedralnym)”;

kantor: „O gdybym był w przepisany sposób intonował antyfony i psalmy według właściwej melodii i tekstu”;

²⁵ Podstawy tego rozróżnienia omawiają Zachorowski, *Rozwój i ustrój kapituł polskich*, 81—84 i H. E. Feine, *Kirchliche Rechtsgeschichte. Die katholische Kirche*, Köln 1964, 387.

kustosz: „O gdybym był starannie zabiegał o wystrój katedry, czystość naczyń, przechowywanie precjozjów i poświęconych szat, o punktualne dzwonienie”;

kanclerz: „O gdybym był pieczołowicie przechowywał dokumenty, załatwiał korespondencję i dokładnie przeglądał koncepty”;

kanonik: „O gdybym był zasługiwał na refekcje uważnym i pobożnym udziałem w oficjum, uczciwym według sumienia głosowaniem i przyjmował je bez śmiechów i gadulstwa”²⁶.

Charakteryzując ogólnie sytuację w XV w. skłonni bylibyśmy powiedzieć, że prałaci swoich obowiązków już nie wykonywali w całej rozciągłości. Zastanawiać musi jednak fakt tak drastycznego ich przypomnienia w obliczu Sędziego Najwyższego i otwartych otchłani piekielnych na wstępnej karcie statutów. Uzasadnia to szersze ich opisanie.

Powyższe skrótowe przedstawienie zadań prałatów wskazuje na ich różnorodność: jedne dotyczyły całej diecezji, inne katedry pozostałe związane były wyłącznie z kapitułą. Pierwsza i druga grupa prałatów ze względu na zakres ich zadań miała swoich pomocników — zastępców, podobnie jak każdy kanonik miał wikariusza. Vice-dziekan, vice-kantor (sukcentor) i rektor szkoły (zastępca i pomocnik scholastyka) powoływani byli i wynagradzani przez samych prałatów, natomiast dwie subkustodie (prawego i lewego chóru) były beneficjami manualnymi obsadzonymi przez biskupa i kapitułę²⁷.

a. Urzędy diecezjalne (archidiakon, scholastyk)

A r c h i d i a k o n. Jego uprawnienia szerokie we wczesnym średnio-wieczu (do początku XIII w.), kiedy w zarządzie diecezji był pierwszym po biskupie²⁸, zostały znacznie uszczuplone po podziale diecezji na cztery archidiakonaty i wtedy też archidiakon wrocławski zajął zapewne miejsce wśród prałatów kapituły katedralnej²⁹. Udział w zarządzie diecezji uwidaczniał się przede wszystkim w obowiązku przeprowadzania wizytacji. Statuty kapitulne powtarzają, że archidiakon jest „okiem biskupa” i to zarówno w sprawach wiernych jak i kleru. Podobnie i synody diecezjalne przynajmniej dwa razy (1410 i 1511) przypominały archidia-konom obowiązek wizytowania kościołów z pilnym zwróceniem uwagi na

²⁶ Zob. A. Nowack, *Das Gerichtsbild in den Rudolphinischen Statuten des Breslauer Domkapitels*, *Schlesisches Pastoralblatt* 10 (1929), 213 n.; Urban, art. cyt. 343 n.; Sabisch, art. cyt., 67 n.

²⁷ O wynagrodzeniu wyraźnie mówią statuty jedynie odnośnie do sukcentora: Stat. 73r; vicekantorem nazywany jest w AAW — III A 1 a 3: *De officio cantoris*; tamże mowa o vicediekanie. O subkustoszach: Stat. 50r. Że byli to jakby wikariusze najwyraźniej stwierdzają statuty o rektorze szkoły: „*Scolasticus ut praelatus non habet vicarium seu rectorem scolae*” (Stat. 73r).

²⁸ B. Panzram, *Die schlesische Archidiakonate und Archipresbyterate bis zur Mitte des 14. Jahrhunderts*, Breslau 1937; Silnicki, *Dzieje i ustrój*, 346—356; tenże, *Organizacja archidiakonatu w Polsce*, w: *Z dziejów Kościoła w Polsce*, Warszawa 1960, 251; P. Hempterek, *Oficjalat okręgowy w Lublinie XV—XVIII w.*, Lublin 1975, 37 n. z zastrzeżeniem, że w Polsce takiego znaczenia nigdy nie osiągnął.

²⁹ Zob. Szymański, *Biskupstwa polskie*, dz. cyt., 208, gdzie autor też utrzymuje, że archidiakon starego typu (jeden dla całej diecezji) nie wchodził w skład grupy kanonickiej, ale był ściśle biskupim urzędnikiem.

życie i pracę duchowieństwa³⁰ (poza prałatai i kanonikami kapituły katedralnej). Wizytacje takie przeprowadzali archidiaconi w XIII i XIV w. prawdopodobnie co 7 lat³¹, a w XV w. mogły one poprzedzać przynajmniej każdy synod diecezjalny, tym bardziej, że właśnie archidiacon odpowiedzialny był za powiadomienie duchowieństwa o terminie i miejscu synodu, jak i potem za rozprawienie jego uchwał. Do tego nawiązują statuty kapitulne konkretyzując obowiązek czuwania nad klerem parafialnym i jego pracą, jak: zwłaszcza nauczanie wiernych prawd wiary i modlitwy, ogłaszanie świąt i postów, godne i bezpieczne przechowywanie Najświętszego Sakramentu, wreszcie nad tym, by życie duchowieństwa zgodne było z jego powołaniem. Równocześnie miał archidiacon zwracać uwagę na życie religijne i obyczajowe wiernych, ścigać przede wszystkim konkubinariuszy, lichwiarzy i uprawiających czary. Związane były z takimi zadaniami archidiacona pewne jego uprawnienia sędownicze, ale ostatecznie bp Wacław w 1395 r. zakazał mu wyrokować w jakiegokolwiek sprawie i wszystkie przekazywać do rozstrzygnięcia biskupowi lub jego oficjałowi³². Podobnie synod w 1448 r. polecił odnosić się we wszystkich sprawach nawet z odległych części diecezji do konsystorza wrocławskiego lub sędziów delegowanych (*iudices commissarii*), a nie do archidiaconów³³. Archidiaconowi katedralnemu pozostało więc w XV w. tylko wykonywanie sądownictwa w osadzie Walonów pod Wrocławiem (parafia św. Maurycego), ale z tej tylko racji, że był jej dziedzicem. Jeżeli więc statuty mówią: „*archidiaconus habet corrigere omnes presbiteros, clericos, male viventes, concubinarios publicos*”³⁴, to nie mają na uwadze wykonywania sądu, ale upomnienie moralne i wskazanie sędziemu biskupiemu wykroczeń, które należy ukarać³⁵. W związku z tym właśnie archidiacon w Wielki Czwartek w czasie uroczystego aktu pokutnego, gdy po oficjum wszyscy wychodzili z katedry, którą zamykano, u jej bram przyprowadzał do biskupa proszących o pojednanie pokutników; po włożeniu rąk już biskup wprowadzał ich do katedry, gdzie leżeli krzyżem dopóki nie ukończył modlitw i nie dotknął ich pastorałem³⁶.

Najważniejszym jednak zadaniem archidiacona w XV w. było przedstawianie biskupowi kandydatów do święceń. Po zbadaniu ich kwalifikacji i stwierdzeniu, czy nie zaciągnęli przeszkody kanonicznej miał tuż przed udzieleniem święceń zapewnić biskupa, że kandydat jest godny zaufania („*dignus est, iustus est*”), biorąc na siebie bezpośrednią odpowiedzialności za neomyste. Brak danych, aby ustalić w jakim zakresie archidiaconi katedralni w XV w. opisane tu obowiązki faktycznie wykonywa-

30 Stat. 52r; *Concilia Poloniae*, t. X: *Synody diecezji wrocławskiej i ich statuty*, wyd. J. Sawicki, Wrocław 1963, 391; *Statuta synodalia dioecisana sanctae ecclesiae wratislaviensis*, ed. M. de Montbach, Wratislaviae 1855, 116; *Visitationsberichte der Dioezese Breslau*, ed. J. Jungnitz, Breslau 1907, I, 1 n.

31 Tak sugeruje B. Panzram, *Die Gerichtsbarkeit der schlesische Archidiacone im Mittelalter*, Ztschr 72 (1938), 171 przyp. 42.

32 Tamże, 161 i 184.

33 *Concilia Poloniae* X, 470.

34 Stat. 52v.

35 Tak ujmuje to zresztą wyraźnie streszczenie statutów archidiacona z ok. 1500 r.: AAW — III A 1 a 3, p. 5: „*habet videre de laicos, de adulteris, concubinariis, incantatricibus etc. ad deferendum ipsos episcopo ut eos puniat*”

36 Stat. 72v; W. Urban, *Z dziejów duszpasterstwa pokutnego w diecezji wrocławskiej do końca XVIII w.*, Prawo Kanoniczne 7 (1964) nr 1—2, 207.

li. Kilku z nich było mocno z diecezją związanych: T. Mas i G. Nebeldaw byli wikariuszami generalnymi, co poszerzało ich kompetencje (Nebeldaw zresztą także archidiakonem opolskim); bardzo aktywni w diecezji byli O. Bies, K. Rechinberg, K. Weigel i Z. Atcze. Jednakże Bies częściej przebywał w Nysie zajęty sprawami księstwa biskupiego; Rechinberg był sędzią biskupim w Głogowie i tam ewentualnie mógł pełnić właściwe urzędowi funkcje. Jedynie Weigel i Atcze rezydowali długi czas we Wrocławiu, a fakt, że Weigel był dwukrotnie kaznodzieją synodalnym potwierdzałby, iż dobrze znał sprawy diecezji i duchowieństwa. Pozostał też na pewno archidiakon pośrednikiem między władzami diecezjalnymi a klerem parafialnym. Kiedy np. w 1501 r. toczył się spór z książętami brzeskimi o immunitet kościelny, kapituła zwróciła się do archidiakonów, aby przez archiprezbiterów upomnieli duchowieństwo w tej sprawie³⁷.

Scholastryk. Prawa scholastyka katedralnego, statuty rudolfińskie ujęły bardzo krótko: do scholastyka należy mianowanie rektorów pięciu szkół — trzech wrocławskich (katedralnej, oraz parafialnych św. Marii Magdaleny i św. Elżbiety) i dwu legnickich (parafialnych śś. Piotra i Pawła i NMP)³⁸. Czy tak sformułowane uprawnienia należy traktować jako szczątkowe, jako resztkę dawnego XIII-wiecznego prawa obsadzania wszystkich szkół parafialnych w diecezji, czy też jako wyjątkowe przywileje osiągnięte na bliskim terenie miasta Wrocławia i w jakichś bliżej nieznanym okolicznościach w Legnicy?

Szereg autorów wypowiada się za opinią, że właśnie scholastyk katedralny w imieniu biskupa sprawował nadzór nad wszystkimi szkołami w diecezji, nie tylko pierwotnie — XIII i XIV w. — mianował rektorów szkół i udzielał im facultatem docendi, ale był także jakby inspektorem szkolnym dla całego Śląska³⁹. Z biegiem lat tracił te uprawnienia na rzecz władzy terenowej — duchownej, czy też, gdy idzie o dobór rektorów, świeckiej. Opinię taką można faktycznie podbudować szeregiem przekazów źródłowych. Np. kardynał — legat Gwidon wyrażając w 1267 r. zgodę na otwarcie szkoły we Wrocławiu, czy bp Jan III Romka zezwalając w 1293 r. na szkołę przy parafii św. Elżbiety we Wrocławiu, zastrzeżli nie tylko, że będą to szkoły pierwszego stopnia, ale że każdorazowego rektora będzie mianował scholastyk⁴⁰. W tym samym jednak czasie, w 1288 r., prawo mianowania rektora szkoły kolegiackiej św. Krzyża we Wrocławiu otrzymał scholastyk tejże kolegiaty. Podobne zagwarantowanie uprawnień scholastyka kolegiaty w Głogowie miało miejsce w 1332 r. przy erygowaniu tamtejszej szkoły miejskiej⁴¹. Czyli scholastyk katedralny już wcześniej musiałby przekazać swoje ewentualne uprawnienia kolegiackiemu. Przykładów tego rodzaju spotykamy w XIV w. więcej. Zdają się one poświadczać odstępowanie przywilejów centralnych orga-

37 Sabisch, *Acta Capituli*, nr 64, 1.

38 Stat. 73r-v; G. Bauch, *Geschichte des Breslauer Schulwesens vor der Reformation*, Breslau 1909 (CDSil. XXV), 7.

39 Zob. Heyne, *Dokumentierte Geschichte* I, 639; W. Schulte, *Zur Geschichte des mittelalterlichen Schulwesens in Breslau*, Ztschr 36 (1901), 73; H. Hoffmann, *Die Geschichte des Breslauer Alumnats*, Breslau 1935, 9; A. Petroni, *Szkolnictwo teologiczne w Polsce*, *Prawo Kanoniczne* 7 (1964), nr 1—2, 140.

40 A. Burda, *Untersuchungen zur mittelalterlichen Schulgeschichte im Bistum Breslau*, Breslau 1916, 96—100.

41 Tamże, 103—106.

nów diecezjalnych — terenowym. Może najbardziej charakterystyczne, bo związane z powstaniem kapituł kolegiackich są przykłady w Brzegu i Głogówku. Zatwierdzając fundację kolegiaty w Brzegu w 1371 r. bp Przeclaw przekazał kapitule patronat nad szkołą kolegiacką, której dziekan za zgodą kanoników miał mianować rektora⁴². Ciekawszy jest przypadek Głogówka: scholastykowi założonej tu w 1379 r. kolegiaty przekazane zostało prawo mianowania rektorów wszystkich szkół istniejących na terenie rządonym przez księcia Henryka — fundatora kolegiaty, za wyjątkiem szkół w Gliwicach, Prudniku i Strzelcach Opolskich⁴³. Księstwo, o którym tu mowa — niemodlińsko-głogóweckie — było częścią dawnego księstwa opolskiego i trudno obronić się sugestii, że było to właśnie ograniczenie uprawnień władzy centralnej (biskupa lub scholastyka katedralnego) na rzecz regionalnej. Tym bardziej, że niewiele wcześniej toczył się spór szkolny w Legnicy. Jeszcze w 1349 r. scholastyk katedralny korzystając ze swych praw mianował rektora tamtejszej szkoły parafialnej św. Piotra. Przy kolejnym jednak wakansie, w 1364 r., doszło do zatargu między nim a radą miejską. Interesujący jest dla nas przewód sądowy. O ile miasto chciało dowieść, że scholastykowi przysługuje wyłącznie prawo aprobaty rektora wyznaczonego przez radę, to scholastyk jako wystarczającą rację, iż przysługuje mu pełne prawo samodzielnej kolatury podawał prosto fakt, że jest scholastykiem katedralnym: scholasteria jest źródłem i podstawą jego uprawnień. Wyrok zapadł w 1365 r. na korzyść scholastyka: razem z prałaturą przejął on po swoich poprzednikach prawo mianowania rektora szkoły w Legnicy⁴⁴.

Zaniepokojony sporem legnickim scholastyk wystarał się w 1368 r. o zeznania rektorów obydwu parafialnych szkół wrocławskich. Zeznali zgodnie, że jedynie scholastyk katedralny „*ratione sue dignitatis scilicet scolastrie*” ma pełne prawo kolatury szkół wrocławskich⁴⁵.

Od końca XIV w. spotykamy coraz częstsze odstępowanie prawa mianowania rektorów szkół już nie tylko zwierzchnikom kościelnym, ale także radom miejskim, zwłaszcza w miastach o przewadze ludności niemieckiej, która z Zachodu przeszczepiała na Śląsk inne zwyczaje⁴⁶. Wszystkie te spory toczą się jednak między radą miejską a miejscowym plebanem i nie wspomina się w nich o uprawnieniach scholastyka⁴⁷.

Można by więc skonkludować, że początkowo (w. XIII do połowy XIV) scholastyk katedralny na terenie całej diecezji wykonywał prawa biskupa wobec szkoły jako instytucji kościelnej (a więc wyrażanie zgody na fundację, mianowanie rektora i udzielanie mu *facultatem docendi*) i że stopniowo jego uprawnienia były ograniczane na rzecz scholastyków kapituł kolegiackich, podobnie jak uprawnienia archidiakona wrocławskiego po podzieleniu diecezji na cztery archidiakonaty zostały ograniczone do terytorium wrocławskiego. Statuty formułowałyby więc pewne szczątkowe uprawnienia scholastyka wykonywane jeszcze w XV w.

42 Tamże, 41; Bauch, dz. cyt., 36.

43 Burda, dz. cyt., 37; Bauch, dz. cyt., 37.

44 Burda, j.w., 123—125; Bauch, j.w. 57 n.

45 Burda, j.w., 128; Bauch, j.w., 59 i 62 n.

46 *Historia wychowania*, pod red. Ł. Kurdybachy, Warszawa 1967, I, 250.

47 Zestawił je Burda, j.w., 130—150.

Przyjęcie tego rodzaju opinii napotyka jednak na pewne trudności. Chodzi mianowicie o postanowienia polskich synodów prowincjonalnych — łączyckich z 1257, 1285 i 1287 r., gdzie poprostu stwierdza się, że przełożeni kościołów i plebanii nie powinni na rektorów szkół powoływać ludzi nie znających języka polskiego. Więc rektorów powoływali proboszczowie⁴⁸. Istnienie tej praktyki na Śląsku poświadcza bp Henryk z Wierzbna około 1315 r. w związku ze sporem szkolnym w Raciborzu: oświadcza, że na terenie diecezji rektorów szkół mianują miejscowi przełożeni kościołi⁴⁹. Niewiele później — w 1359 r. — bp Przeclaw postanowił zastrzyć dyscyplinę kościelną, przede wszystkim w szkołach i w tym celu zwrócił się do archidiakonów, ich archiprezbiterów i rektorów szkół, a nie do scholastyków katedralnego czy kolegiackich⁵⁰. Także wizytacje XVI — wieczne potwierdzają, iż nie scholastyk, ale archidiakon wizytował szkoły.

Fakty powyższe wskazują w sumie, że w ciągu 300 lat 1200 — 1500 w dziedzinie organizacji szkół i szkolnictwa rozwój nie był jednokierunkowy, znaczony ustępstwami władzy kościelnej na rzecz mieszczaństwa, które w okresie rozwoju samorządów miejskich świadomie zmierzało do zapewnienia sobie udziału w decydowaniu o doborze nauczyciela i nauczanych przedmiotach i znaczony decentralizacją: ustępstwami władzy diecezjalnej na rzecz regionalnej. Tego rodzaju jednorodność w tak długim okresie musiałaby dziwić. Opowiedzieć się raczej trzeba za rozwiązaniami różnorodnymi, nie tylko w różnych miejscowościach, ale i w różnym czasie. Wydaje się, że w XV w. scholastyk katedralny nadal pozostawał w zasadzie wykonawcą tych uprawnień, jakie przysługiwały biskupowi wobec szkoły, poza większymi ośrodkami miejskimi i tymi regionami, gdzie zostały one odstąpione wyraźnie innej zwierzchności kościelnej. Zasada przyjęta przez polskie synody prowincjonalne w XIII w. o mianowaniu rektorów szkół przez plebanów, odnosiłaby się więc tylko do szkół w miastach i stąd statuty mówią o uprawnieniach wobec tych wielkomiejskich szkół, przechodząc do porządku nad innymi. Sprawa ta jednak — problem istnienia jakiejś ogólnodiecezjalnej organizacji szkolnictwa i opieki nad nimi sprawowanej przez scholastyka — wymagałaby przebadania we wszystkich diecezjach polskich⁵¹.

Właściwym polem działania i pełnej, niekwestionowanej kompetencji scholastyka była szkoła katedralna. Troskę o tę szkołę dzielił scholastyk

48 Petrani, art. cyt., 142; I. Subera, *Synody prowincjonalne arcybiskupów gnieźnieńskich*, Warszawa 1971, 61.

49 Burda, dz. cyt., 119.

50 Bauch, dz. cyt., 30 n.

51 Petrani, art. cyt., 140 pisząc, że „biskupowi z kapitułą podlegały wszystkie szkoły w diecezji, a reprezentantem i wykonawcą tej władzy był scholastyk”, powołuje się jedynie na przykłady wrocławskie, które — jak widzieliśmy — nie są bez zastrzeżeń. E. Wiśniewski, *Rozwój organizacji parafialnej w Polsce do czasów reformacji*, w: *Kościół w Polsce*, pod red. J. Kłoczowskiego, Kraków 1966, I, 333—346 nie omówił tej kwestii. P. Czartoryski, *Historia nauki polskiej. Średniowiecze*, w: *Historia nauki polskiej*, Wrocław 1970, I, 36 sugeruje istnienie w XIII i początkach XIV w. szerokich uprawnień scholastyka mówiąc o konfliktach dotyczących „zakresu ingerencji władz miejskich i kompetencji scholastyka katedralnego względem szkół parafialnych”

jedynie z kapitułą, wobec której był odpowiedzialny za wywiązywanie się ze swoich obowiązków.

W pierwszym okresie, zapewne bardzo krótkim, scholastyk nauczał w szkole katedralnej sam. Potem zastąpił go rektor — magister scholarum⁵², a w miarę rozwoju szkoły i powiększania się liczby uczniów, wprowadzono stałych pomocników kierownika szkoły. Co było zresztą konieczne także z racji różnorodności zajęć (nauczanie, wychowywanie, służba liturgiczna, śpiewy w katedrze) oraz dużego zróżnicowania wieku młodzieży: w XV stuleciu byli w szkole chłopcy liczący około 10 lat, ale także 20-kilkuletni klerycy przygotowujący się do przyjęcia wyższych święceń⁵³. Personel szkoły katedralnej tworzyli: kierownik (rector), nauczyciel (signator), młodszy nauczyciel (subsignator) i locatus. Obowiązki ich szczegółowo omawiają statuty kapituły w ramach rozdziału „De officio scolastici”⁵⁴.

Rektora szkoły mianował bezpośrednio scholastyk, który miał również prawo usunięcia go, gdyby nie wywiązywał się ze swoich zadań⁵⁵. Nie jest natomiast wyjaśniona sprawa obsadzania funkcji pomocniczych. Prawdopodobnie również nauczycieli i locatusów mianował scholastyk, ale chyba po konsultacji z rektorem lub z jego sugestii. W każdym razie również signator był bezpośrednio zależny od scholastyka⁵⁶. Od scholastyka zależał również w znacznej mierze poziom nauczania w szkole, nie dlatego jakoby prowadził działalność dydaktyczną — o niej w XV w. nie mamy informacji, ale dlatego, że mianował rektorów szkoły. Znani nam z XV w. rektorzy byli ludźmi kompetentnymi, mieli studia i stopnie akademickie. Byli to: Mikołaj Strelin (około 1427 — 1430), Jan Sculteti (około 1438 — 1442), Baltazar z Pawłowa (1442 — 1447), Mikołaj Weinrich (1448), Szymon Sledorn (1457 — 1462), mgr Franciszek (1466), Michał Saltzmann (około 1470 — 1477); Jan Gosticz (1480), Jan Domyss (1486), Jerzy Petri Smed (1489), Krzysztof Wünsch (1498 — 1499), Kasper Fuscinus (1500)⁵⁷. Zestawiając te nazwiska z listą scholastyków, można odnaleźć więzi sięgające pewnie okresu studiów. Scholastyk T. Sculteti, student praski i lipski, współpracował ze Strelinem, studentem tychże uniwersytetów; scholastyk M. Goltberg, dawny rektor krakowski, niewątpliwie ściągnął Baltazara, magistra tegoż uniwersytetu; F. Woyczdorf związany najbardziej z Lipskiem, umawiał tamtejszych absolwentów na rektorów szkoły katedralnej (Weinrich, Sledorn); wreszcie M. Tauchan, wychowanek Krakowa, stamtąd ściągał rektorów (Gosticz, Domyss, Wünsch, Fuscinus). Poprzez scholastyka uwidacznia się więc w znamienny sposób wpływ poszczególnych środowisk uniwersyteckich na kulturę umysłową Wrocławia i Śląska.

Odpowiedzialny był scholastyk nie tylko za personel, ale także za budynki szkolne i ze szkołą związane (jak np. domy mieszkalne rektora czy

52 Pierwszym znanym nam jest „Albertus, canonicus et magister scholarum” (Burda, dz. cyt., 25).

53 Zob. Bauch, dz. cyt., 70.

54 Stat. 73r — 74r.

55 Stat. 73 r.

56 Świadczy o tym choćby fakt, że w 1514 r. scholastyk przedstawił kapitule list czynszowy opiewający na signatora i prosił o jego przechowanie w archiwum kapituły (Sabisch, *Acta Capituli*, nr 794, 4).

57 Zob. Bauch, dz. cyt., 177—184, 229.

signatora). Z własnych dochodów miał obowiązek przeprowadzać konserwację otoczenia (np. nadbrzeże przyszkolne Odry), zabudowań i ich wyposażenia, a w razie konieczności wznieść nowy budynek szkolny⁵⁸. Kiedy np. jesienią 1513 r. sporo uczniów zachorowało i stwierdzono, że powodem przeziębień jest zepsuty piec w szkole, kapituła upomniała ówczesnego scholastyka — Hieronima Schwoffheima, by lepiej wywiązywał się ze swoich obowiązków⁵⁹. Po śmierci tegoż, stwierdzono na posiedzeniu kapituły (16 V 1516), że nie tylko swoją kurię kanoniczną zapuścił, ale w opłakanym stanie pozostawił także budynki szkolne i od egzekutorów testamentu zażądano dodatkowej sumy⁶⁰. Nie były to wydatki małe, stąd kiedy w 1460 r. kapituła podjęła uchwałę, by wszyscy nowi prałaci i kanonicy połowę dochodów drugiego roku przyznawali na rzecz kościoła katedralnego, scholastyk został zwolniony ze względu na jego obowiązek reparacji budynków szkolnych⁶¹.

Także domy mieszkalne personelu szkolnego, traktowane jako własność szkoły, powierzone były pieczy scholastyka, zarówno mieszkanie rektora, które mieściło się w szkole, jak i dom signatora na Wyspie Piaskowej, opodal mostu Tumskiego⁶². Dom ten zresztą w 1517 r. za zgodą scholastyka zamieniony został na beneficjum manualne dla signatora w katedrze⁶³.

b. Urzędy katedralne (dziekan, kantor, kustosz)

D z i e k a n. Kierował życiem całego duchowieństwa katedralnego poza kanonikami. Jego obowiązkom statuty poświęcają wyjątkowo dużo miejsca, a o faktycznym znaczeniu tego urzędu mówi podkreślony właśnie wobec dziekana obowiązek osobistej rezydencji („tenetur residere personaliter”). Mimo to dziekani często nie rezydowali i obowiązki ich pełnili zastępcy — vicedziekani. Znaczenie tej prałatury ma zapewne swoją genezę w tym, że dziekan był pierwotnie faktycznym duszpasterzem w kościele katedralnym w imieniu biskupa, podobnie jak dziekani przy innych kościołach kolegiackich na Śląsku⁶⁴. W świetle statutów XV-wiecznych dziekan odpowiedzialny był za poprawność rytualną sprawowanej w katedrze liturgii, wzorcowej dla kościołów parafialnych całej diecezji⁶⁵. On też (w XV w. zapewne częściej vicedziekan) opracowywał całoroczny porządek liturgiczny dla diecezji („rotula sive directorium, quod communiter vocamus Rubricarium Ecclesiae Wratislaviensis”)⁶⁶,

58 Stat. 35v: „Scolistus tenetur et debet scolam ecclesiae wratislaviensis reformare et ruinosam reparare iuxta antiquam consuetudinem”.

59 Sabisch, *Acta Capituli*, nr 703, 2.

60 Tamże, nr 999, 2.

61 *Protokolle des Breslauer Domkapitels, Fragmente aus der Zeit 1393—1460*, hrsg. v. C. Grünhagen, *Ztschr* 5 (1863), 159; uchwała potwierdzona przez biskupa 3 VI 1461 (AAW — HH 25).

62 Sabisch, *Acta Capituli*, nr 898, 2 i 969, 3.

63 Bauch, dz. cyt., 40.

64 Np. w Opolu. Zob. B. Panzram, *Die Archidiaconatsurkunde vom 30. Sept. 1262 eine Fälschung aus dem Seelsorgesstreit auf der Breslauer Dominel*, *Archiv f. schles. Kirchengeschichte* 1 (1936), 1—14; Zachorowski, *Rozwój i ustrój kapituł polskich*, 259 wyraża przypuszczenie, że kustosz wykonywał duszpasterstwo przy katedrach polskich.

65 Stat. 69r: „... eodem modo servari per totam dioecesim ad instar ecclesiae matricis et cathedralis nec permittatur alius modus introduci...”.

66 Stat. 69r.

przedstawiał go kapitule, która wyznaczała jednego lub dwu kanoników dla sprawdzenia poprawności⁶⁷ i ogłaszała (drukowała) potem własnym autorytetem⁶⁸.

Dziekan miał obowiązek celebrować w katedrze co prawda nie w największe uroczystości (te zastrzeżone były biskupowi), ale w święta ważne z racji duszpasterskich, a więc w szczególności w święto Oczyszczenia NMP (poświęcenie świec), w Niedzielę Palmową (poświęcenie palm), w wigilie Wielkanocy i Zesłania Ducha Świętego (poświęcenie wody), trzy msze św. w Boże Narodzenie, o ile nie było biskupa oraz w Środę Popielcową (poświęcenie popiołu). Dziekanowi do mszy św. mieli zawsze asystować dwaj kanonicy uproszeni poprzedniego dnia przez vicedziekana⁶⁹.

Pełnienie pierwotnie obowiązków duszpasterskich w katedrze przez dziekana leży też u podstaw fundacji z pierwszych dziesięcioleci XIII w., kiedy dziekan Wiktor (1213—1235) — jeszcze jako stojący na czele kapituły — uposażył przy kościółku św. Idziego dwie prebendy, z którymi związał duszpasterstwo Wyspy Katedralnej, zwalniając tym samym kler katedralny od obowiązków duszpasterskich. Kościół św. Idziego stał się więc jakby wikarią katedry, ośrodkiem duszpasterstwa „omnibus ecclesiasticis sacramentis receptis de cathedra ecclesiae”⁷⁰.

Dziekan zapraszał również do swego stołu zakonników, którzy we wszystkie uroczystości głosili w katedrze kazania; we wszystkie niedziele i w inne dni roku, kiedy miały miejsce procesje, gościł u siebie, lub wynagradzał w inny sposób, chłopców, którzy nieśli krzyże, chorągwie, świece i kadzielnice; w dni kiedy celebrował w katedrze ugościć miał całą asystę i służbę kościelną; najuroczystsze przyjęcie przygotowywał w Adwencie, w dniu antyfony „O Sapientia”, sam intonować miał ją w stali i zaprosić do siebie wszystkich prałatów, kanoników, wikariuszy, rektora szkoły i nauczycieli, beneficjatorów katedry i świątników oraz wszystkich scholarów śpiewających w chórze; procesjonalnie udawali się oni do domu dziekana, gdzie mieli być przyjmowani „dobrym winem, miodem, piwem, powidłami, a chłopcy owocami i orzechami”. Ponadto w wigilię Epifanii przychodzili do dziekana wikariusze, by zaśpiewać antyfonę „In columbae specie” i otrzymać kolędę. Szczegóły te świadczą o wyjątkowym powiązaniu dziekana z katedrą, jej duchowieństwem i służbą⁷¹. Dalszym jeszcze wyrazem tego jest zobowiązanie dziekana, aby w chłodne pory roku, mianowicie od Adwentu do Niedzieli Palmowej, zaopatrywał zarówno stalle kanonickie, jak miejsca wikariuszy i posadzkę wokół pulpitów, gdzie gromadzili się scholarze, w dostateczną ilość siana dla ogrzania

67 Sabisch, *Acta Capituli*, nr 47, 1 (1500), 243, 1; 564, 5 (1512); 692, 2.

68 Tamże, nr 243, 1: „Vicedecanus obtulit dominis divinum ordinem pro futuro anno ad perlustrandum et postea det eundem ad impremendum impressori librorum” (1503 r.).

69 Stat. 70r; AAW — III A 1 a 3, nr 17.

70 Panzram, *Die Archidiakonatsurkunde vom 30. Sept. 1262*, 9; Heyne, *Dokumentierte Geschichte I*, 683—686 przyp. W 1580 r. wizytator mówi: „haec ecclesia olim fuit parochialis a dno Victore decano fundata” (*Der älteste Visitationsbericht über die Breslauer Kathedrale, Kreuzkirche und Ägidius vom Jahre 1580*, hrsg. v. A. Nowack, *Archiv f. schles. Kirchengeschichte I* (1936), 97).

71 Stat. 71r — 72r; AAW — III A 1 a 3, nr 21—25.

nóg, by w ten sposób zapobiec przeziębieniu się biorących udział w śpiewaniu oficjum i mszy ⁷².

Dziekan wprowadzał do kapituły i instalował w katedrze nowych kanoników.

W sposób szczególny jurysdykcji dziekana podlegali wikariusze katedralni i altarzyści, był ich bezpośrednim przełożonym (pod jego nieobecność vicedziekan) „ex consuetudine primevae foundationis”. Jemu kanonicy prezentowali kandydatów, on ich inwestował i wprowadzał do grona wikariuszy. Pod nieobecność kanonika, sam dziekan dokonywał obsadzenia wikarii wakującej ⁷³. Dziekan miał bronić uprawnień i przywilejów wikariuszy, ale odpowiedzialny też był za ich godziwy sposób życia. Wszelkie wykroczenia miał prawo karać „tam in pecuniis quam in orationibus” (np. w formie publicznego odprawiania modłów przed głównym ołtarzem) ⁷⁴, ale nie miał nad nimi władzy sądowniczej ⁷⁵.

Kantor. Nieporównanie węższy niż dziekana był zakres obowiązków kantora. Odpowiedzialny był za jeden tylko odcinek liturgii katedralnej — śpiew i częściowo muzykę a w dodatku miał obowiązek utrzymywać sukcentora. Przygotować miał i przewodzić śpiewaniu godzin kanonicznych i tekstów mszalnych w święta triplicia oraz „quando dominus episcopus sub infula celebrat”. W te dni obowiązywał też ustalony przez statuty porządek intonowania antyfon i czytań; kantor miał go przypomnieć i wskazać prałatom i kanonikom. Odpowiedzialny też był za poprawność wykonywanych melodii, by zgodne były ze zwyczajami przyjętymi w katedrze wrocławskiej ⁷⁶. Niewykluczone, że niektórzy kantorzy wprowadzali także nowe, niegregoriańskie śpiewy, zwłaszcza, że przez znaczną część XV w. kantorami byli wychowankowie Uniwersytetu Krakowskiego (Spiczmer, Tempelfeld, Sculteti), gdzie od około 1420 r. mówić można o „wysokim stanie muzyki wielogłosowej” ⁷⁷.

Kustosz. Sprawował nadzór nad wszystkimi przedmiotami i paramentami związanymi bezpośrednio z kultem. A więc: kielichy, księgi liturgiczne, trybularze, relikwiarze, naczynia na wodę, kapy, chorągwie, bielizna kościelna itd., powierzone były jego pieczy. Przede wszystkim jednak podlegali mu ludzie kościoła katedralnego — świątynicy, wobec których wykonywał prawa feudalne z iudicium sanguinis włącznie.

Zakres i różnorodność obowiązków kustosza, a także fakt, że nie zawsze rezydował, były powodem powołania dwu subkustoszy: prawego i lewego chóru ⁷⁸. Urzędy te od 1401 r. na mocy bulli papieskiej stały się beneficjami manualnymi „ad nutum episcopi et capituli” ⁷⁹. Oni bezpośrednio opiekowali się skarbcem katedralnym oraz przygotowywali relikwiarze i cenniejsze paramenty stosownie do świąt kościelnych, zapowiadali kanonikom i ogłaszali wiernym w niedziele święta przypadające w nadchodzącym tygodniu, procesje i rocznice. Przy obejmowaniu urzędu

72 Stat. 71v.

73 Stat. 35v; Heyne, *Dokumentierte Geschichte* I, 677 przyp.

74 Stat. 69r — 70r.

75 AAW — III A 1 a 3, nr 9.

76 Stat. 73r; AAW — III A 1 a 3: De officio cantoris.

77 H. Feicht, *Dzieje polskiej muzyki religijnej w zarysie*, w: *Księga Tysiąclecia Katolicyzmu w Polsce*, Lublin 1969, II, 399.

78 Stat. 50r: De succustodibus et eorum officiis.

79 AAW — M 48: 27 I 1401 (bulla pap. Bonifacego IX).

nowy subkustosz przedstawić musiał poręczyciela, który własnym majątkiem gwarantował, że nic nie zginie ze skarbcą⁸⁰. Zobowiązani byli obydwaj do stałej i ścisłej rezydencji przy katedrze. Mieli zresztą swoje domy w jej pobliżu.

Współpracownikami subkustoszów byli dwaj zakrystianie⁸¹. Przez długi czas zakrystianinem był najstarszy ze świątników, ale około połowy XV w. postanowiono powierzyć te funkcje dwom duchownym niższych święceń (z chwilą przyjęcia wyższych tracili urząd). Kustosz przedstawiał ich kapitule do zatwierdzenia. Oni na co dzień pełnili służbę w zakrystii: otwierali ją i zamykali (jeden zawsze w niej nocował), przygotowywali szaty liturgiczne do codziennych mszy stosownie do rangi liturgicznej dnia, wystawiali kielichy, ubierali celebrujących prałatów i kanoników, pilnowali punktualnego dzwonienia, nastawiali zegar wieżowy odpowiednio do pory roku.

Wszystkie pozostałe prace związane z budynkiem kościelnym (konserwacja, sprzątanie, czyszczenie) i jego przygotowaniem do obrzędów liturgicznych wykonywali świątnicy: „*propriarii et servi ecclesiae*”. Było ich 16 rodzin: po dwie ze wsi Bierdzany, Świątniki, Brochocim i Sucha Mała oraz 8 rodzin we wsi „Boscz” (Pasikurowice?)⁸². Będąc poddanymi Kościoła cieszyli się świątnicy wielu przywilejami: nie tylko nie uiszczali dziesięcin, ani żadnych innych czynszów (poza 30 kopami jaj składanych kustoszowi na Wielkanoc), ale sami otrzymywali dziesięciny (ze swoich wsi?); wolni byli od wszelkich ciężarów prawa książęcego (*steura, vectura, stationes, hospitalitates*) i od sądu świeckiego; sąd sprawował nad nimi wyłącznie kustosz. Otrzymywali też dziesięcinę z ofiar składanych w katedrze oraz od każdego pogrzebu 6 groszy, 2 świece od dzwonienia na śmierć lub w czasie egzekwii. Przygotowywali do mszy i nabożeństwa ołtarze, rozpalali węgielki do kadzielnicy, wodę do ampułek i lavabo, zapalali świece, wynosili księgi liturgiczne itp. W razie zaginięcia czegoś płacili sami odszkodowanie i otrzymywali reprimendę od kapituły i biskupa (nie od kustosza, „bo ten w takich przypadkach nigdy nie jest bez winy”). Myli i czyścili kościół i wyręczał też zapewne kustosza w trosce o bieżącą kościelną, bo to on miał umawiać kobiety — najczęściej po domach zakonnych, które podjęłyby się jej prania. Za czyszczenie szat liturgicznych otrzymywali dodatkowe wynagrodzenie: dwie grzywny dawał kustosz i dwie magistri *fabricae ecclesiae cathedralis*⁸³. Świątnicy też pod nadzorem kustosza byli stróżami katedry, czuwali w niej według ustalonego porządku przez cały dzień i na zmianę nocowali, strzegąc przede wszystkim głównego ołtarza i zakrystii.

⁸⁰ Np. *Sabisch*, *Acta Capituli*, nr 498, 2 (1512 r.) i 499, 4.

⁸¹ Stat. 36r: *De sacristanis et eorum officiis*. Bardzo szczegółowo ich obowiązki w ciągu roku kościelnego opisał „*Modus agendi in ecclesia wratislaviensi et quod est de officio sacristanorum*” (1448—1484); AAW — III a 13 a. Omówił je również *F. Schubert*, *Der Breslauer Domgottesdienst im ausgehenden Mittelalter*, *Theologie und Glaube* 18 (1926), 221—236.

⁸² AAW — III A 1 a 3: *De officio custodis* stwierdza: „*Custos habet sub se sanctuarios de quatuor villis quorum sunt octo*”. Natomiast Stat. 74v: „*Custos habet sanctuarios sub se de quatuor villis et habet octo sanctuarios. Octo vero morantur in Boscz*”.

⁸³ Obowiązki kustosza i podległej mu służby katedralnej podają Stat. 74r — 76r oraz w streszczeniu *Heyne*, dz. cyt. I, 642—646. Tamże II, s. XXIV—XXVI przyp. przedrukowany fragment statutów o świątnikach.

c. Urzędy kapitulne (prepozyt, kanclerz)

Prepozyt. Zakres obowiązków prepozyta w świetle statutów był czysto wewnętrzny, co podkreślone jeszcze było faktem, iż on jeden z prałatów miał wszystkie uprawnienia kanonika, niezależnie od tego czy miał prebendę kanoniczną. Przede wszystkim więc prepozyt zwoływał zwyczajne posiedzenia kapituły i przewodniczył im. W razie słusznej przyczyny miał prawo zwołać posiedzenie nadzwyczajne przez rozesłanie kurendy (caedula aperta) z wyznaczeniem miejsca i godziny spotkania. On decydował jakie sprawy powinny być przedstawione i omówione, sam w tym względzie miał wykazywać inicjatywę, aby w pełni angażować kapitułę w życie Kościoła i diecezji⁸⁴. Jako stojący na czele kapituły był pierwszą po biskupie godnością w diecezji. W przeciwieństwie do dziekana nie miał natomiast określonych funkcji liturgicznych w katedrze (celebry w wyznaczone uroczystości), ale pełnił je tylko zastępczo pod nieobecność biskupa, gdy ten — w największe uroczystości miał celebrować⁸⁵. Podkreślić trzeba, że prepozyt wrocławski nie miał żadnego udziału w administrowaniu majątkiem kapitulnym, co od XIII w. do XV miało być główną jego funkcją urzędową w kapitułach polskich⁸⁶.

Kanclerz. Związany również z działalnością kapituły jako korporacji. Według statutów kanclerz miał przygotowywać całą korespondencję kapituły, układać i przedstawiać koncepty pism, a następnie redagować szczególnie ważne listy (do Rzymu, do króla i książąt, do biskupów), a ponadto opiekować się archiwum i księgozbiorem⁸⁷. Kanclerze XV w. nie tylko wszyscy rezydowali, ale spotykamy wśród nich ludzi znakomicie przygotowanych do tego rodzaju prac (jak K. Weigel czy A. Wayner) oraz świetnych dyplomatów (A. Koło).

Zakres obowiązków prepozyta i kanclerza, pozostający w bardzo ścisłym związku z działalnością kapituły, podkreślono jeszcze i przez to, że nie mieli oni w przeciwieństwie do pozostałych prałatów (poza archidiaconem) urzędowych zastępców, ani nawet wikariuszy, jak kanonicy. W razie nieobecności prepozyta zastępował go najstarszy godnością prałat — kanonik, a kanclerza kanonik wybrany przezeń i zatwierdzony przez kapitułę. Tak prawnie. Faktycznie zaś dużą część kancelaryjnych obowiązków najmłodszej prałatury przejął notariusz kapituły.

II. PRAŁACI

Grono prałatów katedralnych w XV w. nie skupiało ludzi, którzy dla jakichś swoich predyspozycji czy zamiłowań byliby dobierani przez biskupa do pełnienia określonych funkcji. Średniowieczny system rozdawania beneficjów powodował, że byli to ludzie, którzy raczej przypadkowo otrzymywali i obejmowali taką czy inną prałaturę i nie zawsze związani

84 Stat. 68r — 69r; AAW — III A 1 a 3: Onera et officium prepositure wratislaviensis que post pontificalem prima dignitas existit. W streszczeniu podał Heyne, j.w. I, 624 n.

85 Stat. 65 r i 68 r.

86 Por. Zachorowski, *Rozwój i ustrój kapituł polskich*, 193, a także Ph. Schneider, *Die Bischöflichen Domkapitel*, Mainz 1885, 87.

87 Stat. 76r; AAW — III A 1 a 3: De officio cancellariatus; w streszczeniu Heyne, dz. cyt. I, 646.

byli z diecezją. Jest to grupa ludzi w XV w. dość liczna. A oto ich zestawienie ⁸⁸:

prepozyci:

1. Jan Strelin (1416—1429)
2. Mikołaj Czeysilmeister (1429—1434)
3. Jakobin de Rubeis (1434)
4. Mikołaj Gramis (1434—1441)
5. Piotr Nowak (1442—1447)
6. Kasper Weigel (1447—1449)
7. Jan Duester (1450—1474)
8. Piotr Hoppener (1475—1478)
9. Henryk (1482)
10. Jan Medici (1483—1495)
11. Mikołaj Czepel (1496—1518)

dziekani:

1. Konrad VI (1414—1427)
2. Tomasz Mas (1427—1432)
3. Mikołaj Goltberg (1432—1433)
4. Mikołaj Stock (1433—1451)
5. Henryk Senftleben (1451—1466)
6. Jan Roth (1466—1482)
7. Bernard (1482—1483)
8. Władysław Czarnihora de Boskowicz (1484—1495)
9. Jan Kropacz (1487—1495)
10. Jan Salomo (1495—1500)

archidiakoni:

1. Herman Dwerg (1414—1427)
2. Tomasz Mas (1427)
3. Grzegorz Nebeldaw (1427—1431)
4. Otton Bies (1433—1445)
5. Konrad Rechinberg (1446—1457)
6. Kasper Weigel (1460—1462)
7. Zygmunt Atcze (1463—1482)
8. Kasper Mariennam (1483—1496)
9. Maciej Kolbe (1496—1516)

scholastycy:

1. Mikołaj Borsnitz (1396—1421)
2. Jan Rasoris (1422—1428)
3. Teodoryk Sculteti de Kreuzburg (1428—1432)
4. Mikołaj Goltberg (1434—1443)
5. Franciszek de Woyczdorf (1443—1463)
6. Jan Hinderbach (1463—1465)
7. Mikołaj Tuengen (1465—1480?)
8. Fridolin Korbecke (1483—1486)
9. Mikołaj Tauchan (1486—1502)

kantorzy:

1. Mikołaj Pfluger (1403—1431)
2. Mikołaj Spiczmer (1435—1442)
3. Mikołaj Tempelfeld (1445—1473)
4. Mikołaj Sculteti (1475—1484)
5. Kasper Junge (1486—1487)
6. Oswald Straubinger — Winkler (1488—1517)

⁸⁸ Zestawienie prałatów opracował R. Haertel, *Die Prälaten des Breslauer Domstiftes bis zum Jahre 1500*, Ztschr 24 (1890), 279—290.

kustosze:

1. Bertold Schuhmacher (1410—1435)
2. Piotr Nowak (1436—1441)
3. Jakub Eychholz (1442—1445)
4. Henryk Roraw (1446—1461)
5. Andrzej Lumpe (1461—1486)
6. Melchior Loss (1488—1491)
7. Eytelwolf Stein (1489)?
8. Mikołaj Briger (1494?—1496)
9. Jan Hermanni (1496?—1504)

kanclerze:

1. Jan Jenkiewicz (1418—1424)
2. Wincenty Jordansmuehl (1424—1443)
3. Kasper Weigel (1445—1447 i 1451—1459)
4. Jan Rakewicz (1448)
5. Henryk Czewchner (1449—1451)
6. Andrzej Wayner (1459—1490)
7. Apeczko Koło (1491—1517)

Spośród wymienionych 61 prałatów (osób jest 56 ze względu na kilkakrotne przejścia z jednej prałatury na inną) zaledwie trzech nie było kanonikami: archidiakoni K. Mariennam i K. Rechinberg oraz scholastyk F. Korbecke.

Stosunek prowizji papieskich do biskupich przedstawiał się następująco:

prowizja:	papieska	biskupia	brak inform.	razem
prepozyci	8	3	—	11
dziekani	7	1	2	10
archidiakoni	5	3	1	9
scholastycy	3	3	3	9
kantorzy	1	3	2	6
kustosze	3	4	2	9
kanclerze	2	5	—	7
r a z e m	29	22	10	61

Większość alienigenów (około 15 z 25) weszła do kapituły z prowizji papieskiej, lub dzięki poparciu władzy świeckiej.

Jeśli idzie o pochodzenie społeczne prałatów to zachowane są tu proporcje odnoszące się do całej kapituły w XV w., ale nieco inaczej przedstawiają się w porównaniu z innymi okresami. Do 1341 r. przeważali ludzie szlacheckiego pochodzenia, a wśród prepozytów i kustoszów byli wyłącznie nobile. W latach 1341 — 1417 szlachta przeważała wśród prepozytów i archidiakonów⁸⁹. W okresie 1418 — 1500 pochodzenie 61 prałatów przedstawiało się następująco:

pochodzenie:	szlach.	mieszcz.	włośc.	brak inf.	razem
prepozyci	1	5	2	3	11
dziekani	7	2	—	1	10
archidiakoni	5	3	1	—	9
scholastycy	2	5	—	2	9
kantorzy	1	3	—	2	6
kustosze	3	3	—	3	9
kanclerze	2	3	1	1	7
r a z e m	21	24	4	12	61

⁸⁹ Samulski, *Untersuchungen*, dz. cyt., 47 i 84; G. Schindler, *Das Breslauer Domkapitel von 1341—1417*, Breslau 1938, 7 i 12.

Ujawniły się i tu ogólne w XV w. tendencje wzrostu liczby synów mieszczańskich w kapitule. Jedynym wyjątkiem była dziekania.

Korzystne zmiany zaszły również w składzie prałatów, gdy idzie o ich pochodzenie terytorialne. O ile w latach 1341 — 1417 z 68 prałatów tylko 35 pochodziło z terenu diecezji wrocławskiej⁹⁰, to proporcje w latach 1418 — 1500 kształtowały się następująco:

pochodzenie:	ze Śląska	spoza Śląska	brak inf.
prepozyci	4	6	1
dziekani	5	4	1
archidiakoni	5	4	—
scholastycy	4	5	—
kantorzy	4	2	—
kustosze	6	3	—
kanclerze	6	1	—
r a z e m	34	25	2

Z pochodzeniem terytorialnym wiąże się sprawa rezydencji, jako elementarny warunek wypełniania obowiązków przewidzianych statutami. Wśród prałatów XV w. przedstawiała się ona następująco:

	rezydowali		nie rezydowali
	stale	okres.	
prepozyci	8	1	2
dziekani	4	—	6
archidiakoni	6	2	1
scholastycy	4	2	3
kantorzy	5	—	1
kustosze	5	2	2
kanclerze	7	—	—
r a z e m	39	7	15

Na uwagę zasługuje jeszcze współzależność między przestrzeganiem rezydencji a pochodzeniem terytorialnym. Spośród 34 prałatów pochodzących z diecezji wrocławskiej rezydowało 30 (w tym 3 przynajmniej okresowo), nie rezydowało 4 tzn. 11,7⁰%. Zaś spośród 25 spoza Śląska rezydowało 14 (w tym 4 przynajmniej okresowo), nie rezydowało 11 tzn. 44⁰%. Świadczą te zestawienia, że większość zdecydowana prałatów w XV w. mogła wypełniać osobiście obowiązki wynikające z urzędu.

III. BIOGRAMY

Prepozyci

1. Jan STRELIN (1416 — 1429). Pochodził z wrocławskiej rodziny mieszczańskiej¹. Jako kanonik katedralny wzm. od 5 II 1394 r.². Prepozyturę otrzymał 9 X 1416 po objęciu przez księcia Konrada IV biskupstwa. Potwierdzenie papieskie uzyskał 21 XI 1417³. Spór o prepozyturę ciągnął się jednak jeszcze w 1423 r.⁴. Ostatni raz wzm. 5 III 1429⁵, a 26 IX 1429 prowizję na prepozyturę wrocławską po zmarłym Janie Strelin otrzymał Czeysilmeister⁶.

⁹⁰ Schindler, j.w., 21.

- 1 C. Kuchendorf, *Das Breslauer Kreuzstift in seiner persönlichen Zusammensetzung von der Gründung (1288) bis 1456*, Breslau 1937, nr 150 i Schindler, *Domkapitel*, nr 327 pomieszali, wydaje się kilka osób o czym mówią choćby daty, np. u Schindlera Strelin był w 1365 r. kapłanem i ksiądzem protonotariuszem, a jeszcze w 1437 testował.
- 2 AAW — chron.
- 3 RG IV — 3, 2411/12.
- 4 Tamże.
- 5 AAW — chron.
- 6 RG IV — 3,3095

2. Mikołaj CZEYSILMEISTER (1429 — 1434). Był kapłanem diecezji praskiej i prawdopodobnie z jej terenu pochodził. Na Uniwersytecie Praskim w 1391 r. osiągnął bakalaureat, a w 1396 po egzaminie magisterskim rozpoczął nauczać na wydziale filozoficznym¹. W 1417 r., już jako dr decr, otrzymał prowizję na kanonię i prebendę wrocławską². Zabiegał o jej zrealizowanie 26 IX 1418 r.³, ale otrzymał dopiero po długim sporze w 1422 r. Prowizję na prepozyturę otrzymał 26 IX 1429, a 6 III 1430 uiszczył annaty związane z objęciem⁴. We Wrocławiu spotykamy go od 7 I 1430, gdy jako kanonik pełnił obowiązki oficjała⁵. W 1432/33 był w Bazylei uczestnikiem soboru i wysłany stąd został z misją do króla duńskiego⁶. Powrócił potem do Wrocławia, gdzie zmarł między 3 VI 1434 (kiedy przewodniczył jeszcze sesji kapituły), a 28 VIII 1434. Egzekutorem testamentu był M. Gramis⁷. Prócz beneficjów wrocławskich miał prepozyturę w Pradze, kanonikaty w praskiej kolegiacie św. Idziego, u św. Piotra w Wyszehradzie, w Ołomuńcu, prepozyturę w Horšovskym Tynie, probostwo w Mödling oraz tytuł szambelana papieskiego⁸.

- 1 *Liber decanorum facultatis philosophiae Universitatis Pragensis*, Pragae 1830, I, p. I, 273, 309 i 313.
- 2 RG IV — 3, 3035/6.
- 3 AAW — HH 60.
- 4 RG, j.w.; A. Podlaha, *Series praepositorum ecclesiae Pragensis*, Editiones Archivi et Bibliothecae Metropolitanani Capituli Pragensis X, Praha 1912, 82, nr 526.
- 5 AAW — III d I a, f. 211 r, f. 11 v: 20 X 1432; PP 29: 29 I 1430; dok. wik. kat.: 25 IX 1430.
- 6 CDSil. XV, 7 przyp.
- 7 Tamże, 9 n.
- 8 RG I, nr 200.

3. Jakobin de RUBEIS (1434). Pochodził z diecezji Vercelli. Prowizję papieską na wakującą po śmierci Jana Stralitz prepozyturę wrocławską otrzymał już 7 III 1429 r.¹. Wątpliwe jest czy faktycznie ją objął, choć papież Eugeniusz IV 20 X 1434, więc krótko po śmierci Czeysilmeistra, tak go tytułował². Zatrzymaniu godności stanął na przeszkodzie Gramis, kandydat soboru bazylejskiego, jego członek i uczestnik. Jeszcze raz 26 III 1436 r. w dokumencie soboru bazylejskiego nazywany został Rubeis „prepositus et canonicus wratislaviensis”³.

- 1 RG IV — 2, 1494. Prowizja budzi pewne wątpliwości wobec faktu, że Jan Strelin jeszcze 5 III 1429 przewodniczył posiedzeniu kapituły wrocławskiej (AAW — chron).
- 2 *Codex epistolaris saeculi XV*, ed. A. Lewicki, Kraków 1891, II (Mon. Medii Aevi 12), 341/2.
- 3 CDSil. XV, 12/13. Wydawcy wskazują tu, że chodzi o „Wladislavia” — Włocławek, jednakże prowizja z 1429 wyraźnie mówi o Wrocławiu.

4. Mikołaj GRAMIS (1434 — 1441). Pochodził z Osobłogi (diec. ołomuniecka). Pierwsza wzmianka o nim związana jest z prowizją na kanonię wrocławską z 26 XI 1417 r. Był wówczas już kanonikiem ołomunieckim¹. Prebendę objął może już w 1418 r., a na pewno przed 26 IX 1422, kiedy jako „canonicus Wratisl. et Olom” rozpoczął studia we Wiedniu². Stopnia akademickiego nie uzyskał. W tym czasie (przed 22 III 1423) przyjął święcenia kapłańskie w diecezji wrocławskiej³. W otoczeniu bpa Konrada pojawił się 29 VIII 1427: był jego podskarbisem i zarządcą dworu (także kanonikiem w Głogowie)⁴. Cieszył się jednocześnie poparciem cesarza Zygmunta a potem Fryderyka III, których był kapelanem⁵. Jako wysłannik Zygmunta podróżował do Rzymu⁶ w 1430 r. i może już wtedy otrzymał ekspektatywę na prepozyturę katedralną. 28 VIII 1434 przewodniczył pierwszy raz posiedzeniu kapituły jako prepozyt⁷. Pod koniec tegoż roku udał się do Bazylei, może jako delegat biskupa i kapituły i już 25 I 1435 Sobór wydelegował go w sprawach finansowych (świętopietrze) do Królestwa Polskiego i archidiecezji praskiej. Rachunki z tej misji zdał w Bazylei w grudniu tegoż roku⁸, by od maja 1436 rozpocząć nową podróż jako kolektor (w diecezjach wrocławskiej i lubuskiej) jałmużny odpustowej związanej z zamierzonym przybyciem na sobór przedstawicieli Kościoła Wschodniego celem zawarcia unii⁹. Równocześnie Gramis przyjęty został do grona pełnoprawnych uczestników soboru. Z końcem 1436 r. upoważnienia Gramisa rozciągnięte zostały na całe prowincje kościelne gnieźnieńską i praską¹⁰. Schizma bazylejska, której skutki odczuła również diecezja wrocławska (prymas Polski i episkopat oraz kapituła wrocławska skłaniali się ku soborowi, bp Konrad wziął stronę pap. Eugeniusza IV) oraz odwlekane rozliczeń, do których kilkakrotnie wzywano Gramisa, stworzyły okazję do oskarżenia go o nieuczciwość i defraudacje. Gramis został przez Sobór zawieszony w urzędzie a zgromadzone pieniądze miał zdeponować w katedrze wrocławskiej. I temu nakazowi się nie poddał. W następstwie został 24 XII 1440 przez bpa Konrada osadzony w areszcie, ale po kilku tygodniach zwolniony za kaucją tysiąca guldenów. Rozliczenie, które nastąpiło ostatecznie w maju 1441 r. wykazało brak dużej sumy i Gramis ponownie na kilka miesięcy znalazł się w więzieniu. Wolności nie odzyskał nawet za cenę zrzeczenia się 30 VIII 1441 prepozytury i wszystkich innych beneficjów. Poparcie patrycjusza wrocławskiego Marka Beckensloera oraz rycerzy braci Hyńka i Apeczki Czirne umożliwiły mu ucieczkę z więzienia. Wystąpiła teraz przeciw Gramisowi również kapituła katedralna. 15 X 1442 Sobór Bazylejski pozbawił go ostatecznie uprawnień kolektora¹¹. Długotrwały proces w Bazylei i Rzymie nie przyniósł rehabilitacji Gramisa, ani przywrócenia mu beneficjów kościelnych. Zmarł w Rzymie 11 VI 1450 i pochowany został tamże w kościele s. Maria dell'anima¹² przy hospicjum niemieckim, gdzie zapewne spędził ostatnie lata życia.

1 RG IV — 3, 2897 oraz 3, 2871 ponowienie prowizji z 5 XII 1417.

2 *Matrikel d. Universitaet Wien*, I, 137; CDSil. XV, nr 1: 27 II 1427 poświadczenie rektora Uniwersytetu i tamże, 3.

3 RG, j.w.

4 CDSil. XV, 3 i 7; AAW — chron i II b 1, f. 11.

5 CDSil. XV, 34 i nr 187/8.

6 Tamże, nr 2 i 3.

7 AAW — chron.

8 CDSil. XV, nr 5 i 6.

- 9 Tamże, nr 12—15; H. Ermisch, *Mittel- und Niederschlesien während der königlosen Zeit 1440—1452*; Ztschr 13 (1876), 33/34; Heyne, *Dokumentierte Geschichte III*, 371 n.
- 10 CDSil, XV, nr 17.
- 11 Heyne, j.w., 389/90; najobszerniej sprawę opisał S. B. Klose, *Von Breslau. Dokumentierte Geschichte und Beschreibung*, Breslau 1781, Bd II, Th. 1, 82—155.
- 12 J. Jungnitz, *Die Grabstätte des Nik. Gramis*, Ztschr 34 (1900), 403.

5. Piotr NOWAK (1442 — 1447). W otoczeniu bpa Waclawa spotykamy go po raz pierwszy 29 IX 1409¹. Pochodził z Niwnicy k. Nysy². Został potem kanclerzem bpa Konrada (2 III 1427)³ i otrzymał prowizję papieską na parafię Wleń (18 III 1427) będąc już altarzystą w katedrze, w Nysie i w Brzegu⁴. Około 1430 odbył studia we Wiedniu zakończone uzyskaniem dr decr⁵. Tu przez pewien czas prowadził wykłady, a potem ponownie objął obowiązki kanclerza biskupiego. Kustoszem kapituły został przed 25 VII 1436 i pozostał do 1441 będąc równocześnie oficjałem i wikariuszem generalnym⁶ oraz proboszczem w Jeleniej Górze⁷. W 1438 mianował go cesarz Albrecht II swoim kapelanem⁸. Jako prepozyt wymieniony 1. raz 26 VII 1442, po ustąpieniu Gramisa, zapewne z nominacji biskupa⁹. Pod koniec rządów bpa Konrada i po jego śmierci był jednym z czterech administratorów diecezji¹⁰. Przed 7 II 1438 otrzymał jeszcze prebendę kanoniczną przy katedrze¹¹. Prepozytem pozostał do swej elekcji na stolicę wrocławską 5 IX 1447 r.¹²

- 1 APW — Rep. 102, nr 312; W. Urban, *Studia nad dziejami wrocławskiej diecezji w pierwszej połowie XV w.*, Wrocław 1959, 203—208.
- 2 CDSil XXXVI, nr 129: 4 VII 1419.
- 3 CDSil. XXXV, 78.
- 4 RG IV — 3, 3181/82.
- 5 Urban, dz. cyt., 204.
- 6 AAW — II b 1, nr 60: 25 VII 1436, nr 68: 12 I 1437, nr 73: 13 XII 1437; *Urkundenbuch der Stadt Liegnitz und ihres Weichbildes bis z. J. 1455*, hrsg. F. Schirmacher, Liegnitz 1866, nr 645: 7 II 1438; AAW — dok. wik. kat.: 4 III 1440; APW — Rep. 111, nr 53: 9 I 1441.
- 7 AAW — II b 1, nr 88: 4 III 1440.
- 8 Urban, j.w., 206.
- 9 CDSil. XV, nr 139.
- 10 Np. APW — Rep. 102, nr 695: 10 XI 1444 i AAW — S 5: 12 VIII 1447.
- 11 *Urkundenbuch d. St. Liegnitz*, j.w.
- 12 F. X. Seppelt, *Die Anfänge der Wahlkapitulationen der Breslauer Bischöfe*, Ztschr 49 (1915), 195.

6. Kasper WEIGEL (1447 — 1449). Zob. pod kanclerze.

7. Jan DÜSTER (Duster, Dewster) (1450 — 1474). J. D. de Hassia immatrykulowany został jesienią 1420 r. na Uniwersytecie Wiedeńskim¹, gdzie zapewne osiągnął lic decr. 6 X 1431 otrzymał prowizję papieską na parafię Ostermetting (diec. Salzburg)². Był wtedy, a najpóźniej 22 XI 1432, notariuszem publicznym w Rzymie i tu zetknął się z kanonikiem wrocławskim A. Schonaw³. 17 I 1442 król Fryderyk IV zamianował go swoim kapelanem⁴ i radcą oraz nadał dziekanie Nieder — Steirmach (6 XI 1447)⁵. Wrocławską kanonię katedralną objął, zapewne z prowizji papieskiej, przed 22 III 1443 (w lewym chórze)⁶. Gdy zawakowała prepozytura, po elekcji Piotra Nowaka na biskupstwo, cesarz Fryderyk III przesłał kapitule wrocławskiej list polecający wprowadzenie Düstera na tę

godność oraz na probostwo w Nysie, co zostało mu zastrzeżone prowizją papieską 6 X 1447⁷. Po sporze z kapitułą, która wybrała już prepozytem K. Weigla, uzyskał Düster prałaturę (przed 18 VIII 1450) i odtąd rezydował stale we Wrocławiu przewodnicząc kapitułom generalnym z niewielu wyjątkami przez całe dwudziestolecie⁸. Po śmierci bpa Piotra do objęcia rządów przez Jodoka z Rózemberku i jeszcze powtórnie za jego pontyfikatu (1456/57 i 1461) był współadministratorem diecezji⁹. Na tle rozgrywek politycznych Wrocławia z królem Jerzym z Podiebradów doszło do ostrego konfliktu między sympatyzującym z Podiebradem bpem Jodokiem, a częścią kapituły, której przewodzili M. Tempelfeld i J. Düster. 29 VI 1467 został prepozyt uwięziony przez biskupa i osadzony w twierdzy Edelstein. We Wrocławiu ukazał się paszkwil na biskupa biorący w obronę Düstera („Invectiva praeclara”), a także pap. Paweł II ujął się za uwięzionym nakazując biskupowi zwolnić go. Przy tej okazji pisał o nim — swoim akolicie — papież jako o człowieku dobrym i przez wszystkich lubianym oraz gorliwym obrońcy wiary katolickiej¹⁰. W międzyczasie już — 22 XII 1467 — Düster uwolniony powrócił do Wrocławia¹¹. Jako rekompensatę otrzymał potem w dożywocie folwark Kotowice k. Wrocławia¹². Inne jego beneficja to kanonikat kolegiaty św. Krzyża we Wrocławiu (co najmniej od 1450 r.)¹³, archidiakoniat Styrii i parafia Gredweyn. Zmarł 3 XI 1474, pogrzebany w katedrze¹⁴. Część swoich ksiązek zapisał klasztorowi kanoników regularnych w Vorau (Styria)¹⁵.

1 *Matrikel der Universität Wien* I, 130.

2 RG I, nr 1708.

3 AAW — chron.

4 J. Chmel, *Regesta chronologico-diplomatica Friedrich III Romanorum Imperatoris*, Wien 1840, nr 436.

5 AAW — chron.

6 Tamże oraz III d 1 a, f. Aaa 49v.

7 AAW — chron.

8 AAW — Y 5 oraz liczne dokumenty głównie z sygn. alf. i chron.

9 APW — Rep. 107, nr 156: 6 III 1456; AAW — II b 2, f. 116 r: 22. III 1457; Głogów parafia: 28 IV 1461; CDSil XXXV, 103: 2 IX 1461.

10 SRSil. IX, nr 383.

11 SRSil. III, 66 i 336; SRSil. VI, 134 i 167; szerzej omówił konflikt J. Drabina, *Wrocławska kapituła katedralna i jej stosunek do politycznych wydarzeń lat 1453—1471*, Śląskie Studia Hist.-Teol. 2 (1969), 196.

12 AAW — EE 3: 15 XII 1474.

13 Kuchendorf, *Kreuzstift*, nr 34.

14 AAW — III a 12 a, f. 43.

15 W. Wattenbach, *Silesiaca aus Druckwerken*, Ztschr 12 (1874), 505.

8. Piotr HOPPENER (Heppner, Hopner) (1475 — 1478). Pochodził z Kościana (diec. poznańska). Studia rozpoczął w Krakowie w 1452 r. Tam uzyskał bakalaureat (1455) i mag art (1458)¹. Kilka lat później otrzymał kanonię we Wrocławiu (1. wzm. 6 VI 1465)², kanonię w Głowie (wzm. 12 V 1468) i tamtejsze probostwo (wzm. 5 IX 1469)³. Prepozyturę katedralną objął może już z końcem 1474, choć wzm. dopiero 14 XI 1475⁴. Rywalizacja polsko — węgierska o Śląsk po śmierci Jerzego z Podiebradów (1471), stała się powodem, że Maciej Korwin ostro wystąpił m. in. przeciw Piotrowi oskarżając go jako Polaka („Polonus natus”) ⁵ o zdradę i herezję husycką i wymógł na legacie papieskim (Baltazar z Piscii) złożenie prepozyta z urzędu w 1478 r. (ost. wzm. 18 XI 1477)⁶, co zatwierdził 16 XI 1478 pap. Sykstus IV⁷. Tenże Baltazar pod zarzutem odciągania króla

Macieja od wyprawy tureckiej przez angażowanie go w sprawy śląskie, obłożył 15 I 1478 klątwą zarówno Kazimierza Jagiellończyka, jak i jego syna Władysława czeskiego. W tej sytuacji rada wrocławska poczuła się zmuszona do wyjaśnienia królowi polskiemu (17 I 1478), że z nagonką na Piotra Hoppenera nie ma nic wspólnego⁸. Również bp Rudolf decyzje legata zaakceptował bez przekonania⁹. W następnych latach przeszkadzał również Maciej wszelkim próbom rehabilitacji¹⁰. Mimo to Hoppener zdołał uzyskać korzystny dla siebie wyrok sądu papieskiego, przeciw któremu z kolei apelowała kapituła (M. Sculteti i J. Hoffmann). Piotr nie oczekiwał ostatecznego rozstrzygnięcia procesu, zmarł w 1483 r. we Wrocławiu¹¹.

1 Bauch, *Schlesien und die Universität Krakau*, 121.

2 AAW — III a 22, f. 108 r.

3 AAW — IV b 7, f. 3r; CDSil. XXVIII, 115; AAW — Głogów parafia: 1 VII 1471; II b 3, f. 48v: 30 VII 1472 i f. 99r: 29 VIII 1477.

4 AAW — chron oraz II b 3, f. 113v: 30 V 1476; HH 20a: 24 IV 1477; JJ 63: 4 VI 1477.

5 SRSil. XIII, 259.

6 APW — Kloze 110, nr 289.

7 W. Urban, *Szkice z dziejów diecezji wrocławskiej (Biskup Rudolf z Rudesheim)*, *Studia Theol. Vars.* 4 (1966) nr 1, 153.

8 J. Drabina, *Legaci apostołscy na Śląsku w latach 1471—1479*, *Śląskie Studia Hist.-Teol.* 6 (1973), 272 n.

9 SRSil. III, 344.

10 Np. list króla do pap. Sykstusa IV z 16 V 1480 (*Monumenta Vaticana historiam Regni Hungariae illustrantia*, Budapeszt 1891, VI, 138 n).

11 O toczącej się sprawie mówią AAW — chron 28 XII 1482, 17 i 22 I 1483. Że sprawa Hoppenera pozostawała w zawieszeniu świadczy AAW — III d 10: dopiero w okresie między Exalt. s. Cricis 1483 a s. Walpurgis 1484 wikarzy otrzymali „de receptione Joh. Patczker in locum olim dni Petri Heppener”

9. HENRYK (1482). Imię tego prepozyta spotykamy tylko jeden raz we wstępie do rozdziału statutów kapitulnych „Onera praelaturarum”: „Nos Johannes episcopus, Henricus praepositus, Bernhardus decanus”¹ Został widocznie zamianowany przez bpa Rudolfa, gdy minął okres, w którym miał prawo uczynić to papież.

8 III 1482 wśród świadków przekazania w Budzie bpowi Janowi Rothowi dokumentu dokonanej przez kapitułę postulacji tegoż na biskupstwo wrocławskie, spotykamy — znów tylko ten jeden raz — prepozyta katedry wrocławskiej Jana WATA. Miał zapewne prowizję papieską, lub tylko legata Baltazara z Piscii².

1 Stat. 63r.

2 AAW — S 2 b; G. Bauch, *Beiträge zur Literaturgeschichte des schlesischen Humanismus*. VIII, *Ztschr* 40 (1906), 155 przyp. 2

10. Jan MEDICI zwany PATCZKER (1483 — 1495). Urodzony w Nysie, rozpoczął studia we Wiedniu krótko przed 14 IV 1456 (Johannes Paczka de Nissa)¹, a kontynuował w Paryżu i Bolonii w 1472 r. (Johannes Medici)². Zyskał tu tytuły mgr art i dr med.³ Do kapituły katedralnej wszedł przed 16 II 1482 r.⁴ będąc mansjonarzem kolegiaty św. Krzyża (przed 3 XII 1472)⁵. Związany był z kantorem katedralnym Mikołajem Tempelfeldem, zagorzałym przeciwnikiem Jerzego z Podiebradów⁶ i prawdopodobnie z tym należy wiązać wysunięcie u Stolicy Apostolskiej jego kandydatury na prepozyturę przez Macieja Korwina. Objął ją 17 IX 1483⁷.

Był naturalnym przywódcą kapituły w ostrych i uporczywych sporach z bpem Janem Rothem. Zaczęły się one w 1488 r., gdy biskup upomniał kanoników za zbyt swobodny tryb życia. Kapituła, po uwięzieniu przez biskupa dwu kanoników wniosła w 1490 r. sprawę na forum rzymskie. Sam Medici udał się do Rzymu. Ostatni raz wzmiankowany w ugodzie między biskupem a kapitułą z 7 VI 1494 r.⁸ Zmarł prawdopodobnie w 1495, a na pewno przed 12 X 1498, kiedy to mowa o domu pozostawionym przez zmarłego⁹. Miał także kantorę u św. Krzyża we Wrocławiu¹⁰.

- 1 *Matrikel d. Universität Wien* II, 44.
- 2 Rkps Biblioteki Uniwersyteckiej we Wrocławiu sygn. I F 78: „Joh. Medici al. Patzcker preclarissimi Studii Parisiensis art. mag.” Za: F. Feldmann, *Musik und Musikpflege im mittelalterlichen Schlesien* (Darst. u. Quellen 37), Breslau 1938, 204; Pfothenhauer, *Schlesier an d. Universität Bologna*, 271.
- 3 Np. AAW — V 4: 12 XII 1472; S 7: 16 II 1482; III a 23, f. 27v: 24 I 1489.
- 4 AAW — S 7.
- 5 AAW — V 4 i dok. wik. kat.: 3 XII 1472.
- 6 AAW — V 4: M. Tempelfeld czyni zapis testamentowy na rzecz Jana Medici oraz L 79: 6 VII 1474.
- 7 G. Bauch, *Analekten zur Biographie des Bfs Johann IV. Roth*, w *Studien zur schlesischen Kirchengeschichte* (Darst. u. Quellen 3), Breslau 1907, 48.
- 8 Tamże, 65—68.
- 9 AAW — dok. wik. kat.
- 10 Feldmann, dz. cyt., 204.

11. Mikołaj CZEPEL (1496 — 1518). Urodzony w Poznaniu w 1453 r. w rodzinie mieszczańskiej, rozpoczął naukę na Uniwersytecie Krakowskim w 1470 r. Tu uzyskał bacc i mag art. W Rzymie zdobył jeszcze dr decr (1487—88). Był kanonikiem gnieźnieńskim, krakowskim, łączyckim i uniejowskim, prepozytem we Wrocławiu i Sandomierzu, archidiaconem śremskim i dziekanem kurzelowskim. Do r. 1517 był profesorem Uniwersytetu Jagiellońskiego. Prowizję na kanonię wrocławską otrzymał już w 1461 r., a prepozyturę objął ok. 1496. Zmarł 30 IV 1518.

G. Zimmermann, *Das Breslauer Domkapitel im Zeitalter der Reformation und Gegenreformation* (1500—1600), Weimar 1938, nr 32; J. Korytkowski, *Pralacy i kanonicy Katedry Metropolitalnej Gnieźnieńskiej*, Kraków 1883, I, 182/6; H. Barycz, *Polacy na studiach w Rzymie w epoce Odrodzenia*, Kraków 1938, 59—61; *Historia nauki polskiej*, t. VI: L. Hajdukiewicz, *Dokumentacja biobibliograficzna t. I—II*, Wrocław 1974, 112/3. A. Lewicka - Kamińska, *Renesansowy księgozbiór Mikołaja Czepla w Bibliotece Jagiellońskiej*, Wrocław 1956.

Dziekani

1. KONRAD VI, książę ścinawski (1414 — 1427). Był synem księcia Konrada III oleśnickiego i bratem biskupa Konrada. Prowizję papieską na dziekanię otrzymał 30 IX 1417¹, ale z nominacji biskupiej objął już przed 18 IV 1414². Miał również kanonie katedralną i u św. Krzyża oraz prawdopodobnie scholasterię głogowską. W życiu kościelnym nie brał zbyt czynnego udziału³. Zmarł 3 IX 1427.

- 1 Schindler, *Domkapitel*, nr 65. Nie zna go natomiast Kuchendorf, *Kreuzstift*.
- 2 Heyne, *Dokumentierte Geschichte* II, 604/6 przyp. i CDSil. XXXVI, nr

115: 31 V 1414. Nie przytacza tych dokumentów Schindler, j.w. datując objęcie dziekanii na 1417 r.

3 APW — Klose 110, nr 58 i AAW — DD 9.

2. Tomasz MAS (1427 — 1432). Pochodził z Elbląga. Studiował w Pradze i w Bolonii. Był sekretarzem a potem protonotariuszem apostołskim. Kanonię wrocławską objął około 1411 r. i od 1415 przebywał stale we Wrocławiu podejmując obowiązki prokuratora kapituły, kanclerza biskupiego, wikariusza generalnego i administratora diecezji. W 1427 r. od marca do sierpnia wymieniany kilkakrotnie jako archidiacon, a od 21 X 1427 do śmierci (prawdopodobnie jesienią 1432) był dziekanem kapituły. Prócz tej i godności rzymskich miał dziekanat kolegiaty głogowskiej i kanonikat w Otmuchowie (24 I 1426) ¹.

1 CDSil. XXXV, 240. Wszystkie pozostałe dane za Schindler, *Domkapitel*, nr 200.

3. Mikołaj GOLTBERG (1432 — 1433). W 1403 r. wpisany do Uniwersytetu Krakowskiego: „Nicolaus Goltberg de Nissa”, osiągnął mag art ¹ i w 1410 r. przeszedł na Uniwersytet Wiedeński („Nicolaus Mathie Goltberg de Wratislavia”) ² i tu zapewne uzyskał lic. decr. Po kilkuletniej pracy w diecezji (1417/18 był prokuratorem i adwokatem konsystorza wrocławskiego) ³, wrócił do Krakowa, gdzie jako docent sztuk został w 1421 r. rektorem ⁴. Odmówił w tymże roku dysputy i w ogóle wstępu na Uniwersytet bawiącej w Krakowie delegacji husyckiej ⁵. Jako kanonik katedralny wzm. 1. raz 22 V 1422 ⁶ i odtąd stale rezydował już we Wrocławiu. Uczestniczył w synodzie r. 1423 ⁷. Cieszył się względami bpa Konrada, od którego otrzymał pewne majątki jako gratia canonicalis (25 I 1428) ⁸. Był prokuratorem kapituły (18 VIII 1429) ⁹, protonotariuszem — kanclerzem biskupa (3 X 1433), ¹⁰ oficjałem (1434—36) ¹¹, wikariuszem generalnym (1431—36) ¹². W okresie między 26 XI 1432 a 22 I 1433 wymieniany jest jako dziekan kapituły ¹³, potem między 4 V 1434 a 20 XI 1443 jako scholastyk ¹⁴. Miał także parafie św. Marii Magdaleny we Wrocławiu (1434—43) i Strzelin (od 1420) oraz kanonię w kolegiacie głogowskiej (przed 1429) ¹⁵. Zmarł zapewne w grudniu 1443 r.

1 CDSil. XXV, 172; Bauch, *Schlesien u. die Universität Krakau*, 107.

2 *Matrikel d. Universität Wien* I, 83.

3 AAW — chron 9 VI 1417 i 12 X 1418.

4 Ze chodzi ciągle o tę samą osobę potwierdza altaria św. Iwona w katedrze wrocławskiej, którą 23 III 1418 otrzymał Nic. Mathie Goldberg, a którą obok altarii św. Feliksa i Adaukta w kościele św. Piotra we Wrocławiu miał 6 V 1420 Nic. Goltberg obdarzony prowizją na kanonię i prebendę wrocławską (RG IV — 3, 2946 i 2896).

5 K. Morawski, *Historja Uniwersytetu Jagiellońskiego*, Kraków 1900, I, 268.

6 AAW — I 9.

7 *Concilia Poloniae* X, 406.

8 AAW — chron.

9 Tamże.

10 AAW — II b 1, nr 22.

11 Np. AAW — GG 3: 1 III 1434, dok. wik. kat.: 27 IX 1436, a zastępczo: CDSil. XXXV, 78: 2 III 1427, AAW — dok. wik. kat.: 25 IX 1430.

12 Np. AAW — II b 1, nr 1: 22 XI 1431 i nr 17: 4 V 1434; *Urkundenbuch d. St. Liegnitz*, nr 620: 7 XI 1433; AAW — dok. wik. kat.: j.w.

13 AAW — dok. wik. kat. i II b 1, nr 11.

14 AAW — II b 1, nr 17 i APW — Rep. 107, nr 137.

- 15 RG IV — 3, 2896; jako pleban u św. M. Magdaleny: CDSil. XXV, 90: 19 VII 1443; J. C. Schmeidler, *Urkundliche Beitræge zur Geschichte der Haupt-Pfarrkirche st. Marie Magdalene*, Breslau 1838, 46. Różną od dziekana i scholastyka M. G. osobą jest Mikołaj Goldberg z Głogowa, wikariusz u św. Krzyża w l. 1408—26 (CDSil. XXV, 172 i XXVIII, 69: 8 XI 1426 oraz APW — Rep. 76, nr 201: 19 III 1426), potem pleban w Udaniu k. Strzegomia, zmarły w 1446 r. (zob. nominacja APW — Klose 110, nr 78: 9 II 1423 i nominacja następcy AAW — chron 23 XI 1446).

4. Mikołaj STOCK (1433 — 1451). Syn Jana. Pochodził z Głogowa, brat jego Jan był kanonikiem i kantorem kolegiaty św. Krzyża¹. Wpisany w 1412 r. na studia w Krakowie, przeniósł się 14 IV 1413 na Uniwersytet Wiedeński razem z Janem; osiągnął tu mag art², potem (4 X 1431) tytułował się również dr decr³. 27 V 1418 był precentorem mansjonarzy w krypcie kolegiaty św., Krzyża⁴, a później — co najmniej w latach 1431—33 — kanonikiem i prepozytem tejże kolegiaty⁵. Był już wtedy, zapewne od kilku lat, na służbie cesarza Zygmunta Luksemburczyka, który obydwu braciom nadał szlachectwo. W latach 1433—35 przebywał jako doradca i pełnomocnik cesarza na soborze w Bazylei⁶. W tym czasie uzyskał dziekanie katedralną (1. wzm. 3 VIII 1433)⁷ i inkorporację do niej prebendy kanonickiej (14 I 1434)⁸ oraz archidiaconat w Eger (Węgry)⁹. Przebywał już wówczas przejściowo we Wrocławiu uczestnicząc w rokowaniach z husytami (np. gościł u siebie na Ostrowiu Tumskim jednego z przywódców — Piotra Polaka)¹⁰. Zapewne po śmierci Luksemburczyka (9 XII 1437) osiadł na stałe we Wrocławiu. W latach 1444/45 był prokuratorem kapituły, zarządcą księstwa nyskiego i współadministratorem biskupstwa¹¹. Reprezentował kapitułę katedralną razem z kanonikiem A. Skodą na synodach prowincjonalnych w Łęczycy (1441) i Piotrkowie (1442), ważnych ze względu na stanowisko episkopatu polskiego wobec schizmy bazylejskiej. Uchwalono tam neutralność Kościoła Polskiego. Stąd M. Stock na synodzie wrocławskim w 1446 r. zabierał w imieniu kapituły kilka razy głos. W sprawie obediencji Eugeniuszowi IV, której uchwalenia na synodzie domagał się bp Konrad, złożył oświadczenie wymijające¹². W Łęczycy u obecnej tam delegacji soboru bazylejskiego wyjednał przyznanie kapitule kolekt zgromadzonych przez prepozyta M. Gramisa, co stało się jednym z powodów napięcia między nią a bpem Konradem¹³. Dziekanem katedralnym pozostał do śmierci, najpewniej w 1451 r.¹⁴.

1 Kuchendorf, *Kreuzstift*, nr 149.

2 Bauch, *Schlesien und die Universität Krakau*, 109; *Matrikel der Universität Wien* I, 97.

3 RG I, nr 1702 i 2003.

4 AAW — IV a 8, f. 167v.

5 Por. RG I, j.w. Kuchendorf nie zna go ani jako prepozyta ani jako kanonika.

6 Kuchendorf, j.w. nr 149 przyp. W. Marschall, *Der Breslauer Domdekan Nikolaus Stock auf der Diözesansynode von 1446*, Archiv f. schles. Kirchengeschichte 35 (1977), 55, 61.

7 AAW — M 30.

8 AAW — M 31. Ze względu na protest kapituły (AAW — chron 11 II 1434) otrzymał ją dopiero 20 X 1435 (AAW — M 34). Wprowadzony został na prebendę po J. Koeniggrætz 4 XI 1435 (AAW — M 39).

9 RG I, nr 2003.

10 SRSil. VI, 162.

- 11 Np. AAW — D 28: 15 VII 1445; APW — Klose 112, nr 89: 26 IX 1444; CDSil. XXXVI, nr 192: 17 I 1445.
 12 *Concilia Poloniae* X, 134. Omówił szeroko tę sprawę Marschall, art. cyt., 57-60.
 13 CDSil. XV, 159 (9).
 14 AAW — III d 12, f. 7v: wikarzy otrzymali „de spolio decani wrat.” w 1452 r., choć ostatnia wzmianka o nim nosi datę 9 X 1449 (AAW — chron).

5. Henryk SENFTLEBEN (Senftelebin) (1451 — 1466). Pochodził z Głogowa, syn Franciszka¹. 14 IV 1419 uścił czesne na Uniwersytecie Wiedeńskim². Po ukończeniu studiów udał się prawdopodobnie bezpośrednio do Rzymu, gdzie pozostawał w służbie któregoś z dostojników kościelnych. W latach 1425/28 otrzymał tu, jako duchowny diecezji wrocławskiej i altarzysta w Głogowie, szereg prowizji papieskich: na kanonie i prebendy w Budziszynie i Płocku oraz na parafie Wysoka Cerkiew (Alta Ecclesia) k. Głogowa i Gwizdanów k. Lubinia³. Objął z nich tylko parafię Gwizdanów, a w 1429 r. archidiakoniat głogowski⁴. Następne lata, około 1430/35 pełniąc już służbę sekretarza, abbreviatora i kapelana któregoś z kardynałów u jego boku przebywał w Rzymie i Bazylei⁵. W pierwszym okresie soboru bazylejskiego poznał zapewne innego sekretarza soboru i kardynałów — Eneasza Sylwiusza Piccolomini. Przyjaźń ta okazała się trwała i Eneasze jeszcze jako kardynał i potem papież Pius II korespondował z Henrykiem nazywając go swoim przyjacielem. Dzięki niemu też Henryka można zaliczyć do kręgu pierwszych humanistów śląskich⁶. Pozostał jednak Senfteleben w Bazylei, w przeciwieństwie do Eneasza, przy obediencji pap. Eugeniusza IV i jesienią 1440 r. wyprawiony został przezeń do diecezji wrocławskiej, by skłonić bpa Konrada do wytrwania w obediencji rzymskiej. Może to on przywiózł pisma papieskie z 9 IX 1440 r. upoważniające Konrada do wystąpienia z karami kościelnymi przeciw wszystkim zwolennikom soboru i antypapieża Feliksa V, a także jednania z Kościołem wszystkich schizmatyków i heretyków⁷. W każdym razie 10 X 1440 r. był przy rodzinie w Głogowie, gdzie też potwierdzał jako archidiakon akty prawne czynione w zastępstwie pod jego nieobecność⁸. Otrzymał też Senfteleben specjalne uprawnienia odnośnie do toczącej się we Wrocławiu sprawy prepozyta Mikołaja Gramisa — kolektora soborowej daniny „pro reductione Graecorum” i stanął na czele komisji, wobec której Gramis w marcu 1441 r. rozliczał się ze swej działalności⁹. W tym też czasie objął Senfteleben kanonię i prebendę katedralną (1. wzm. 17 I 1441)¹⁰ oraz archidiakoniat legnicki (1. wzm. 19 I 1441)¹¹. Z kolei już w kwietniu 1441 r. bp Konrad wysłał go do Rzymu w celu wyjednania u Eugeniusza IV, aby pieniądze zebrane przez Gramisa, wobec zawarcia już unii z Grekami, mogły być przeznaczone dla zniszczonej wojnami diecezji wrocławskiej². Powrócił niebawem do diecezji¹³, by prawdopodobnie z końcem 1444 r. ponownie udać się do Rzymu w obronie bpa Konrada, którego kapituła przymusiła do rezygnacji. Załatwił wtedy również sprawę przekazania kapitule pewnych dóbr stołu biskupiego¹⁴. W Rzymie pozostawał kilka lat w otoczeniu papieża („secretus cubicularius”). Jako dworzanin papieski („corthisanus”) wpisał się w 1444 r. do Uniwersytetu Bolońskiego, ale studiów nie podjął zadowolając się osiągniętym wcześniej mgr art¹⁵. Również pap. Mikołaj V korzystał ze zdolności dyplomatycznych Henryka¹⁶. Zapewne poselstwa do króla Fryderyka III pozwoliły mu ponownie zetknąć się z Eneaszem Piccolomini, który do około 1447 r.

pracował w kancelarii króla niemieckiego. Może jego protekcji zawdzięczał Henryk wejście do grona sekretarzy i radców królewskich. W związku z objęciem w 1451 r. wrocławskiej dziekanii katedralnej powrócił do diecezji¹⁷. Jako dziekan wykazywał troskę o duchowieństwo Ostrowia Tumskiego (odbudował dom wikariuszy¹⁸, wspólnie z prepozytem Duesterem wystarał się o bulle papieskie potwierdzające duchowieństwu prawo swobodnego przewozu środków spożywczych na Wyspę Katedralną i przywilej wyszynku piwa)¹⁹. Pozycję jego we Wrocławiu chciał teraz wykorzystać kard. Piccolomini w zabiegach o biskupstwo warmińskie. Od 4 IV 1457 r. Eneaszkilkakrotnie zwracał się do Senftlebena, aby wpłynął na króla Władysława Pogrobowca, by ten z kolei polecił go Kazimierzowi Jagiellończykowi jako godnego kandydata²⁰. Wydarzenia związane z oporem Wrocławia wobec Jerzego z Podbieradów oraz elekcja Eneasza — Piusa II spowodowały, że Senftleben ponownie wciągnięty został w wir wydarzeń kościelno-politycznych. W 1459 r. z ramienia kapituły i rady miejskiej Wrocławia, wspólnie z kanonikami M. Crewlem i A. Lumpe, posłował do Rzymu, by nakłonić papieża do radykalniejszych kroków przeciw królowi czeskiemu²¹. Do Wrocławia zdaje się już nie wrócił. W dokumentach śląskich wymieniany jest do 1466 r. tylko w wykazach darów kolędowych²². Nie przyjął również proponowanego mu biskupstwa ołomunieckiego²³. W Rzymie sporządził w 1465 r. swój testament przekazując dochody z beneficjum głogowskiego wikariuszom tamtejszej kolegiaty na swoje anniversarium²⁴. Zmarł w 1466 r.²⁵.

1 RG IV — 1, 1288.

2 *Matrikel der Universität Wien* I, 124.

3 RG, j.w.

4 Tamże, 1289 (uiszczenie annat). Potwierdzenie archidiakonatu: RG I, nr 410: 28 III 1431; także CDSil. XXVIII, 84: 3 IV 1441. Zrezygnował zeń, zatrzymując tylko kanonikat, z chwilą otrzymania dziekanii katedralnej (AAW — IV b 7, f. 20v: 1465 — „niegdyś archidiakon, obecnie kanonik”).

5 Por. np. CDSil. XV, nr 110: w liście bpa Konrada do kardynałów Eugeniusza IV z 1441: „litterarum apostolicarum scriptor et capellanus vestrarum paternitatum”.

6 G. Bauch, *Beiträge zur Literaturgeschichte des schlesischen Humanismus*. VI, Ztschr 38, 30.

7 CDSil. XV, nr 76 i 77; H. Ermisch, *Mittel- und Niederschlesien während der königlosen Zeit 1440—1452*, Ztschr 13 (1876), 39 n.

8 APW — Rep. 76, nr 235.

9 CDSil. XV, nr 80 i 83 („... H. Senftleben ex commissione dni Conradi episcopi et auctoritate sedis apostolice...”), nr 92 („specialiter deputatus”) i 91, 1.

10 AAW — II b 1, nr 95; wyliczony też w prawym chórze ok. 1443/50 r. (AAW — III d 1 a, f. Aaa 49v).

11 CDSil XV, s. 78; AAW — II b 1, nr 96: 10 II 1441; APW — Klose 112, nr 105: 1443/44.

12 CDSil. XV, nr 109.

13 APW — Klose 112, nr 105: list pisany przez Senftlebena z Legnicy do scholastyka wrocławskiego, zapewniający o wierności dla bpa Konrada, którego chcą zmusić do rezygnacji.

14 AAW — EE 4a i 4b: 27 I 1447.

15 Pfothenauer, *Schlesier auf der Univerität Bologna*, 446; G. Knod, *Deutsche Studenten in Bologna*, Berlin 1899, 702.

16 Bauch, art. cyt., 300.

17 AAW — III d 28, f. 47 r: w 1451 r. wikariusze otrzymali „de novo decano Henr. Senftl.”.

18 H. Hoffmann, *Der Dom zu Breslau*, Breslau 1934, 170.

19 AAW — A 12 i R 87: 24 III 1453.

20 Korespondencję w sprawie biskupstwa warmińskiego i strategię diploma-

tyczną kard. E. S. Piccolomini omówił J. Wojtkowski, *Sprawy warmińskie i krzyżackie we wrocławskim egzemplarzu piętnastowiecznego wydania listów kardynalskich Eneasza Sylwiusza Piccolominiego*, *Studia Warmińskie* 4 (1967), 529—533.

- 21 SRSil. VII, 46 i 27; Drabina, *Wrocławska kapituła katedralna i jej stosunek do polit. wydarzeń*, 192.
- 22 AAW — III d 12.
- 23 N. Henelii *Silesiographia renovata*, Wratislaviae 1704, cap. VII, 52.
- 24 AAW — IV b 7, f. 20v.
- 25 Tamże, f. przedostatnie: r. 1466 „2 marc. de spolio dni decani”. Krótki biogram Senftlebena podał też O. Hellmann, *Die Archidiakone des Kollegiatstiftes zu ULF in Glogau*, Glogau 1938, 16 n.

6. Jan ROTH (1466 — 1482). Pochodził z Wemding koło Nördlingen w diecezji Augsburg¹. Studiował w Padwie i Rzymie. Dziekanem kapituły był 16 lat². Wzm. 1 raz 7 VI 1466 r.³. Dr iur utr. We Wrocławiu jako dziekan nie rezydował nigdy. Jego prokuratorem był kanonik J. Freiberg⁴. Brał dopiero udział w sesji kapituły 16 II 1482, w czasie której wybrany został biskupem wrocławskim⁵. Zmarł 21 I 1506 r.

- 1 W. Urban, *Szkice z dziejów diecezji wrocławskiej: Biskup Jan Roth*, *Studia Theol. Vars.* 5 (1967) nr 1, 11.
- 2 AAW — III a 22, f. 81r: 6 VIII 1493.
- 3 AAW — M 2. Około połowy 1466 r. wikariusze otrzymali „X marcas de receptione novi decani” (AAW — III d 12, fol. przedostatnie).
- 4 Np. AAW — M 2 i M 3.
- 5 AAW — S 37.

7. BERNARD (1482 — 1483). Imię tego dziekana znamy wyłącznie ze wstępu do „*Onera Praelaturarum*”: „Nos Johannes episcopus, Henricus praepositus, Bernhardus decanus”¹. Może chodzi tu o kanonika wrocławskiego i profesora w Krakowie — Bernarda Mikischa. Kanonicznie jednak dziekani nie objął, w lipcu 1483 r. prałatura ta wakowała².

- 1 AAW — III a 1, f. 63 r.
- 2 AAW — chron 26 VII 1483: bp Jan dokonał prezentacji na jedną z altarii katedralnych „vacante dacanatu”, któremu to prawo przysługiwało.

8. Władysław CZARNIHORA de BOSKOWICZ (1484 — 1485). Pierwsza wzmianka o nim pochodzi z początku 1484 r., a następnie wikariusze otrzymali „X marcas de receptione novi decani Ladislai Czarnihor”, który objął dziekanię wakującą od chwili wyboru Jana Rotha na biskupstwo¹. Zgodnie z tą notatką w/w Bernard nie objął urzędu. Władysław nie rezydował. Jego prokuratorem był kanonik M. Blorok, jak o tym wiemy z dwu dokumentów z 1485 r., gdzie Władysław zwany jest „de Boskowitz”². Chodzi niewątpliwie o tę samą osobę — jednego z synów Wacława Boskowicz (zm. 1482), możnowładcy, który od początku związał się z partią katolicką w Czechach i Maciejem Korwinem przeciw Jerzemu z Podiebradów. Macieja też protegowanym był bez wątpienia Władysław. Nowy dziekan studiował w Italii. Był kanonikiem w Ołomuńcu i prepozytem u św. Piotra w Brnie. Po śmierci najstarszego brata Jarosława, w 1485 r. za dyspensą papieską sekularyzował się i rozpoczął ożywioną działalność polityczną³.

- 1 AAW — III d 10.
- 2 AAW — dok. wik. kat.: 6 IV i 3 VII 1485.
- 3 *Ottov Slovnik naučný*, Praha 1891, t. IV, 426 n.

9. Jan KROPACZ (1487 — 1495?). Pochodził z czeskiej rodziny szlacheckiej osiadłej na Górnym Śląsku — właściciele wsi Niewiadom koło Rybnika i nawet samego miasta (przynajmniej w ostatniej ćwierci XV w.) „Johannes Kropatz ex Nevedo” rozpoczął studia we Wiedniu w 1478 r.¹ Potem jako rezydującego we Wrocławiu dziekana spotykamy go 3 IV 1487 r.² Od 11 V 1491 kontynuował studia w Bolonii³. I to jest ostatnia wzmianka o nim w źródłach śląskich.

1 *Matrikel der Universität Wien* II, 163.

2 Heyne, *Dokumentierte Geschichte* III, 1072.

3 AAW — chron 15 VI 1491; Pfotenhauer, *Schlesier auf der Universität Bologna*, 274 i przyp.

10. Jan SALOMO (1495? — 1500). Wywodził się z patrycjuszowskiej rodziny krakowskiej pochodzenia węgierskiego¹. Studiował na Uniwersytecie Krakowskim, gdzie w 1488 r. osiągnął bacc art. Nie dało się ustalić daty objęcia dziekani wrocławskiej. Poznajemy go bowiem dopiero przy okazji jej zamiany na scholasterię gnieźnieńską z Janem Turzonem 5 V 1500 r.² Był również kanonikiem krakowskim. Zmarł w 1528 r.

1 Korytkowski, *Pralaci i kanonicy* III, 441 n.; Mieroszowski, *Die Salomo, fruhere Besitzer von Myslowitz*, *Ztschr* 12 (1874), 395/7.

2 Zimmermann, *Domkapitel*, nr 250 przyp. 5.

Archidiakoni

1. Herman DWERG (1414 — 1427). Kumulował ogromną ilość beneficjów kościelnych na terenie całego cesarstwa. Kanonię i archidiakoniat wrocławski otrzymał w 1414 roku z prowizji papieskiej jako protonotariusz apostolski. We Wrocławiu nie rezydował¹. Z archidiakonatu zrezygnował w 1427 r.

1 Schindler, *Domkapitel*, nr 86.

2. Tomasz MAS (1427). Archidiakoniat przejął prawdopodobnie drogą zamiany od Dwerga. Od marca do sierpnia 1427 spotykamy go na tym urzędzie (zob. pod dziekani).

3. Grzegorz NEBELDAW (Nebieldow) (1427 — 1431). Był klerykiem diecezji miśnieńskiej. W 1423 r. z tytułem *dr iur can* otrzymał prowizję na kanonię w Hildesheim¹. W diecezji wrocławskiej spotykamy go 1425/26 jako protonotariusza bpa Konrada², kanonika katedralnego (od 1425) i otmuchowskiego (od 1427)³ oraz wikariusza generalnego *in spiritalibus*⁴. Archidiakoniat przejął drogą zamiany od T. Masa 16 XI 1427 r.⁵ Otrzymał w tym czasie również archidiakoniat opolski, z którego w 1430 r. złożył annaty oraz kanonikaty w Miśni i Naumburgu (15 VIII 1431)⁶. Zabiegał ponownie o prebendę kanonicką (obok archidiakonatu) we Wrocławiu. Są to ostatnie wzmianki o pobycie Grzegorza na terenie diecezji wrocławskiej. Ekspektatywa na archidiakoniat opolski dla Jana Brigera z 4 I i 9 II 1430 r.⁷ wskazywałaby na jego przejście na inną placówkę.

1 RG IV — 1, 922.

2 *Urkundenbuch d. St. Liegnitz*, nr 561.

- 3 A. Būrda, *Untersuchungen zur mittelalt. Schulgeschichte*, 282/4: 14 I 1426; APW — Rep. 111, nr 45: 6 II 1426; Rep. 102, nr 618: 18 V 1426 i nr 627: 27 II 1427.
- 4 CDSil. XXIV, 175: 14 X 1426.
- 5 RG, j.w.
- 6 Tamże oraz RG I, nr 1007: 10 V 1431 i nr 1493: 15 VIII 1431.
- 7 RG IV — 2, 1666.

4. Otton BIES (1433 — 1445). Pochodził ze śląskiej rodziny szlacheckiej („ex utroque de nobili genere”) ¹. Ojcem jego był zapewne Otton Bies w 1413 r. dziedzic wsi Nowaki i Smolica k. Nysy ², około 1423 kanclerz księstwa opolskiego, a bratem Mikosz właściciel wsi Rogów ³. 16 XII 1423 kleryk wrocławski Otton Bies otrzymał — będąc altarzystą w Otmuchowie i Nysie — prowizję papieską na parafię Otmęt, a rok później na prośbę króla Zygmunta prowizje na kanonię katedralną i św. Krzyża we Wrocławiu wraz z dyspensą od przyjęcia święceń wyższych na pięć lat ⁴. Następnie był protonotariuszem księcia niemodlińskiego Bernarda ⁵. Jako kanonik katedralny 1. raz wzm. 1 IX 1430 ⁶. Niewiele później — przed 16 XI 1433 — objął zapewne z nominacji biskupiej archidiaconat ⁷, ale rezydować we Wrocławiu zaczął dopiero w 1443 r. ⁸. Krótki czas (1441) był prokuratorem kapituły ⁹, a po rezygnacji bpa Konrada jednym z administratorów diecezji ¹⁰. Na początku lat trzydziestych zajęty był obroną księstwa nyskiego przed husytami i prowadził z nimi pertraktacje o zamek otmuchowski ¹¹. Przebywał tu częściej zwłaszcza od 1439 r., gdy został proboszczem św. Jakuba w Nysie ¹². Kanonii u św. Krzyża zdaje się nie objął, ale 27 VI 1436 spotykamy go jako kanonika w Brzegu ¹³. Ostatni raz wzm. 16 VII 1445 ¹⁴, a 19 X 1445 miał we Wrocławiu miejsce podział spuścizny po nim ¹⁵.

- 1 RG IV — 3, 3058.
- 2 APW — Klose 110, nr 37.
- 3 AAW — W 10: 19 X 1445.
- 4 RG, j.w.
- 5 APW — Rep. 107, nr 121: 5 XII 1425.
- 6 CDSil. XXVIII, 73 i *Protokolle des Breslauer Domkapitels, Fragmente aus der Zeit 1393—1460*, hrsg. C. Grünhagen, Ztschr 5 (1863), 143.
- 7 APW — Klose 110, nr 96.
- 8 AAW — chron 26 I 1440, 22 III 1443, 1 IX 1444, 6 XI 1444; W 9: 16 II 1440; APW — Rep. 107, nr 137: 20 XI 1443.
- 9 AAW — N 1: 14 XI 1441.
- 10 APW — Rep. 102, nr 695: 10 XI 1444; AAW — GG 3: 17 XI 1444; APW — Klose 112; nr 53: 25 III 1445; *Urkundenbuch der Universität Leipzig 1409—1555*, hrsg. v. B. Stuebel, Leipzig 1879, nr 53: 16 VII 1445.
- 11 Np. APW — Klose 112, nr 76: 28 IV 1435, nr 73 i 196: ok. 1440.
- 12 A. Müller, *Die Pfarrer von Neisse*, Archiv f. schlesische Kirchengeschichte 14 (1956), 74/5.
- 13 CDSil. IX, nr 882.
- 14 *Urkundenbuch d. Univ. Leipzig*, j.w.
- 15 AAW — W 10.

5. Konrad RECHINBERG (1446 — 1457). Pochodził z rodziny szlacheckiej osiadłej w okolicach Ścinawy n. Odrą ¹. Po raz pierwszy, już jako archidiacon, wzmiankowany 22 IV 1446, a następnego dnia bp Konrad nadał mu jako gratia specialis wsie, które dzierżawił jego poprzednik O. Bies ². Wskazywałoby to, że otrzymał archidiaconat od biskupa. Kanonikiem najprawdopodobniej nie był. W 1449 r. był sędzią biskupim w ma-

jątkach kościelnych koło Głogowa³. Ostatnia wzmianka o nim odnosi się do Środy Popielcowej (2 III) 1457 r.⁴. Zmarł zapewne w tymże roku i do 1460 archidiakoniat pozostał nieobsadzony: wykazy darów kołędowych na rzecz wikariuszy r. 1458 — 1460 wyliczające imiennie wszystkich prałatów i kanoników, nie wymieniają archidiakona⁵.

- 1 Zob. AAW — Głogów parafia: 23 II 1465 (Nickel Rechinberg, prawdopodobnie brat archidiakona) oraz H. Knothe, *Geschichte des Oberlausitzer Adels und seiner Güter*, Leipzig 1879, 442/5.
- 2 APW — Kloze 110, nr 151 i 148 (= 149). Dokument ten z nadaniem dóbr, kapituła wykupiła od Nickel Rechinberga 13 IV 1464.
- 3 AAW — III a 22, f. 40r: 22 I 1449.
- 4 AAW — III d 12, f. 13v.
- 5 Tamże, f. 16v i 15r.

6. Kasper WEIGEL (1460 — 1462). Zrezygnował z końcem 1459 r. z kanclerstwa, by objąć archidiakoniat, który zatrzymał do śmierci w 1462 r. (zob. pod kanclerze).

7. Zygmunt ATCZE (1463 — 1482). Pochodził z rodziny szlacheckiej osiadłej w okolicach Jeleniej Góry. Henryk A. — zapewne ojciec Zygmunta — dziedzic Olszyny k. Kamiennej Góry pojawia się w źródłach ok. 1410 r.¹. Zygmunt urodził się w Kostrzycy k. Jeleniej Góry². Pierwszy raz stykamy się z nim 24 I 1437, „Sigismundus Heinrici Aczcze clericus de Glacz”³ i może w Kłodzku uczęszczał do szkoły parafialnej joannitów. O dalszych studiach brak wiadomości. W 1446 r., gdy jako proboszcz Ząbkowic i dziekan brał udział w synodzie, był bakałarzem dekretów⁴, a później w 1450 tytułował się lic decr⁵, czyli studia jeszcze kontynuował. Jako kanonik katedralny wzm. 1. raz 20 VIII 1450 i w tymże roku (11 IX) jako prepozyt kolegiaty św. Grobu w Legnicy⁶. Prebendę kanoniczną zatrzymał do śmierci⁷. Niebawem objął parafię św. Piotra i Pawła w Legnicy i tu prawdopodobnie stale mieszkał⁸. We Wrocławiu natomiast pojawiał się rzadko⁹. Dopiero z chwilą gdy objął archidiakoniat katedralny (1. wzm. 23 i 26 I 1464)¹⁰, zamieszkał we Wrocławiu i zaczął brać czynny udział w sprawach diecezjalnych nie zrywając jednak kontaktów z Legnicą. Był prawie na wszystkich posiedzeniach kapituły w latach 1464 — 1482¹¹. Dwukrotnie — 1468 i 1476 był administratorem diecezji¹². Ostatni raz wzm. 16 II 1482 r.¹³ i zapewne w tymże roku zmarł. Poczynił zapisy na rzecz mansjonarzy kolegiaty legnickiej¹⁴, kościoła w Różanej k. Ząbkowic, gdzie pochował ojca i siostrę¹⁵, a miastu Legnicy pozostawił bogatą bibliotekę na chórze kościoła św. Piotra i Pawła¹⁶, a część księgozbioru darował bibliotece kapitulnej¹⁷. Epitafium przygotował sobie już w 1469 r. w katedrze¹⁸, ale spoczął w swojej parafii w Legnicy¹⁹.

- 1 Heyne, *Dokumentierte Geschichte* II, 18/19 przyp.
- 2 H. Lutsch, *Verzeichnis der Kunstdenkmäler der Provinz Schlesien*, Breslau 1891, III, 252.
- 3 *Geschichtsquellen der Grafschaft Glatz*, hrsg. v. Volkmer und Hohaus, Habelschwerdt 1883, II, 185.
- 4 AAW — II b 1, nr 135: 9 IV 1446; *Concilia Poloniae* X, 415.
- 5 APW — Rep. 102, nr 711a: 20 VIII 1450.
- 6 Tamże i CDSil. XXVIII, 95.
- 7 AAW — M 7: 14 VI 1475.
- 8 Np. AAW — A 12: 23 VI 1455; II b 2, f. 141r: 18 X 1458.

- 9 AAW — DD 10: 5 XII 1461.
- 10 AAW — chron i APW — Kloze 110, nr 244.
- 11 AAW — przede wszystkim dokumenty w układzie chronol. i z sygnaturami alfabetycznymi.
- 12 AAW — II b 3, f. 5r: 8 II 1468, f. 12r: 23 II 1468; APW — Rep. 107, nr 169: 7 IV 1468; Rep. 76, nr 335: 10 V 1468; AAW — II b 3, f. 113v: 30 V 1476; M 54b: 31 V 1476.
- 13 AAW — S 37.
- 14 AAW — II b 3, f. 121v: 30 VIII 1477.
- 15 AAW — Ząbkowice parafia; 29 IX 1480.
- 16 F. Bahlow, *Die Kirchenbibliothek von st. Peter und Paul in Liegnitz*, Mitteilungen des Geschichts- und Altertums — Vereins für die Stadt und das Fürstentum Liegnitz, 2 (1906—08), 143; na plebanii napis o nim: „*Libraria fit sibi cordi*”.
- 17 J. Jungnitz, *Geschichte der Dombibliothek in Breslau*, w: Silesiaca, Breslau 1898, 194.
- 18 AAW — III a 12 a, 42.
- 19 Lutsch, dz. cyt., 252.

8. Kasper MARIENNAM (Marienaw) (1483 — 1496). Pochodził ze Zgorzelca. W semestrze letnim 1450 r. rozpoczął studia w Lipsku („Caspas Marianam de Goerlicz”) ¹. Dalsze jego losy z dokumentów śląskich nie są znane. Pojawił się dopiero jako archidiakon wrocławski w 1484 r. w wykazie darów kołędowych ². Objął więc archidiakonát latem 1483 r. We Wrocławiu był krótko (3 X 1484) z tytułem dr decr ³, potem jednak nie rezydował. Prokuratorami jego byli kanonicy F. Hanko, a następnie K. Bircke ⁴. Ponownie wrócił na Śląsk (Wrocław, Nysa) w l. 1494/95. W sporze bpa Jana IV z kapitułą wymieniany jest jako stronnik biskupa ⁵. Kanonikiem nie był. Zmarł 12 III 1496 i pochowany został w katedrze ⁶.

1 *Matrikel d. Universität Leipzig*, 170.

2 AAW — III d 10.

3 AAW — dok. wik. kat.

4 AAW — TT 21: 9 XII 1486, V 41: 10 XI 1490, dok. wik. kat.: 13 III 1491, chron 17 VII 1491.

5 Bauch, *Analekten zur Biographie d. Bfs Johann IV*, art. cyt., 65—69; APW — Rep. 102, nr 884: 19 VII 1495.

6 AAW — III a 12 a, 53.

9. Maciej KOLBE (1490 — 1516). Pochodził ze Świebodzina. Studia odbywał w Paryżu, gdzie 1471 osiągnął bacc, 1472 lic art, a w 1480 był nawet rektorem Sorbony ¹. 27 V 1483 spotykamy go, i jego matkę Elżbietę, przy okazji lokowania kapitału ². Do kapituły katedralnej przyjęty zapewne w 1490 r. Od razu czynnie włączył się w spór kapituły przeciw biskupowi Janowi IV, za co był nawet 8 VII 1491 r. ekskomunikowany ³. W 1495 r. jako kanonik wrocławski, proboszcz w Głogowie i kanonik tamtejszej kolegiaty przebywał w Rzymie i zapisał się do bractwa „Anima” ⁴. Tu zapewne zdobył dr theol i otrzymał prowizję na wrocławską prałaturę. Jako archidiakon wzm. 1. raz 12 I 1497 ⁵. Od 1501 r. stale rezydował. Zmarł 11 VII 1516.

1 A. Gieysztor, *Mistrzowie polscy Uniwersytetu Paryskiego w XIV i XV w.*, w: *Wieki średnie*. Prace ofiarowane T. Manteufflowi, Warszawa 1962, 223.

2 AAW — X 20.

3 H. Luchs, *Schlesische Fürstenbilder des Mittelalters*, Breslau 1872, t. 4 a, 13.

4 Zimmermann, *Domkapitel*, nr 116. Pozostałych danych brak w tym biogramie. Również Sabisch, *Acta Capituli*, s. LXI mylnie wywodzi Macieja z Saksonii.

5 AAW — III d 2, f. 22.

Scholastycy

1. Mikołaj BORSNITZ (1396 — 1421). Wywodził się z rycerstwa śląskiego. Prebendę kanoniczną przy katedrze miał od 1384 r. Jako scholastyk wzm. 1. raz 12 IX 1396. Pozostał na tym urzędzie do śmierci — 23 VII 1421. Był ponadto kanonikiem kolegiaty św. Krzyża we Wrocławiu, w Poznaniu, Wyszehradzie, archidiakonem w Ołomuńcu oraz archidiakonem i kanonikiem w Głogowie. We Wrocławiu przebywał przynajmniej okresowo: 1406/7 i 1414/18.

Obszerny biogram u Kuchendorf, *Kreuzstift*, nr 12, Schindler, *Domkapitel*, nr 42; o archidiakonacie i kanonikacie w Głogowie: RG IV — 3, 1778.

2. Jan RASORIS (1422 — 1428). Pochodził z Oleśnicy prawdopodobnie z rodziny mieszczańskiej. Tam również był plebanem przynajmniej w l. 1418—1421. Równocześnie był w służbie bpa Konrada¹. Do kapituły katedralnej przyjęty został między 10 IV a 26 VII 1421². Niewiele później, zapewne z nominacji biskupa, objął scholasterię (1. wzm. 2 IV 1422, 4 VI 1423, 20 VI 1424)³. Nie zyskał jednak zatwierdzenia Stolicy Apostolskiej, przed którą toczył spór z szambelanem pap. Marcina V — Angelo Massio do 1427 r.⁴ W tymże roku wpisany został jako „scholasticus canonicus ecclesiae wratislaviensis” na uniwersytet w Lipsku⁵. Dalszych wiadomości o nim brak. Zmarł prawdopodobnie w 1431, kiedy papież przekazał prowinę na wolną po śmierci J. Rasoris scholasterię⁶. Anniwersarium dla siebie ufundował w kościele parafialnym w Namysłowie⁷.

1 CDSil. XXV, 171; AAW — Ząbkowice parafia: 1 X 1418; IV b 7, f. 13v; 10 XI 1420; APW — Rep. 102, nr 538: 10 I 1420. RG IV — 2, 2269 utożsamia go z Joh. Rasoris duchownym diecezji Hildesheim zabiegającym o parafię Utze, Hildesheim i kanonikat tamże. Chodzi zapewne o dwie różne osoby.

2 CDSil. XXXVI, nr 132 i APW — Rep. 102, nr 549.

3 Odpowiednio: APW — Rep. 111, nr 39, AAW — Głogów kolegiata i GG 91.

4 RG IV — 2, 2271. O Angelo Massiusie zob. L. Pastor, *Geschichte der Päpste*, Freiburg 1901, I, 557/8 i 820 przyp.

5 *Matrikel d. Universität Leipzig*, 91.

6 RG I, nr 140.

7 AAW — Namysłów parafia: 16 V 1460.

3. Teodoryk SCULTETI de KREUZBURG (1428 — 1432). Pochodził z Weimaru¹. Studiował w Pradze (1385), Erfurcie (1392) i Lipsku (1420). Z diecezją wrocławską związany od 1413 r. jako kanonik katedralny, protonotariusz bpa Konrada i jego delegat na sobór w Konstancji. Był również oficjałem, wikariuszem generalnym i administratorem in spiritualibus (1421—30). Prócz katedralnej należał do kapituł kolegiackich św. Krzyża we Wrocławiu i w Otmuchowie, był archidiakonem w Legnicy i kustoszem w Brzegu. Jako scholastyk wrocławski wymieniany od 22 I 1429 do 29 III 1432. Potwierdzenie papieskie na scholasterię otrzymał dopiero 11 III 1431, po śmierci Jana Rasoris i wygaśnięciu praw Angela Massii². Po 1432 przeniósł się prawdopodobnie do Budziszyna, gdzie był prepozytem.

1 Zob. obszerne biogramy w CDSil. XXV, 171/2; Schindler, *Domkapitel*, nr 169 i Kuchendorf, *Kreuzstift*, nr 76.

2 RG I, nr 140.

4. Mikołaj GOLTBERG (1434 — 1443). Wymieniany jako scholastyk w okresie od 4 V 1434 do 20 XI 1443 (zob. pod dziekani).

5. Franciszek HASE de WOYCZDORF (1443 — 1463). Pochodził z Legnicy, a rodzina pewnie z Wojciechowa (Woitsdorf) k. Legnicy. Studia rozpoczął w Krakowie w 1413 r. (mag art) i kontynuował od 1424 r. w Lipsku (bacc theol)¹ oraz we Wiedniu od 1429 r.² (zapewne dr decr). Był kanonikiem w Legnicy (przed 1429), u św. Krzyża (1450) oraz w Brzegu (1457). Jako scholastyk wymieniany od 27 I 1444 do początku 1463 r.³. Równocześnie ze scholasterią otrzymał prawdopodobnie prebendę kanoniczną (o dochodach z jego prebendy mowa 27 VIII 1451)⁴. W latach 1444/45 i 1456 był współadministratorem diecezji⁵. Otwarcie testamentu zmarłego scholastyka nastąpiło 26 X 1463 r.⁶

1 Biogramy jego opracowali: CDSil. XXV, 172; Kuchendorf, *Kreuzstift*, nr 166 i G. Bernhofen, *Das Kollegiatstift zu Brieg in seiner persönlichen Zusammensetzung von den Anfängen bis zur Säkularisation*, Berlin 1939, nr 125.

2 *Matrikel der Universität Wien I*, 165.

3 AAW — chron i III d 12, f. 14v.

4 AAW — chron.

5 AAW — chron 8 XI 1456 i II b 2, f. 113 r; 21 XI 1456; APW — Rep. 102, nr 695: 10 XI 1444 i Klose 112, nr 53: 25 III 1445; *Urkundenbuch der Universität Leipzig*, nr 53: 16 VII 1445.

6 AAW — kolegiata św. Krzyża.

6. Jan HINDERBACH (Hinterbach) (1463 — 1465). Pochodził z Hejsji¹. Studia rozpoczął, 16-letni, we Wiedniu w 1434 r.², dr decr uzyskał w Padwie (1452). Był potem — chyba jeszcze przed 1445 r. — sekretarzem cesarza Fryderyka III³. Na dworze tegoż zetknął się z E. S. Piccolomini. W 1457 r., w okresie zabiegów o biskupstwo warmińskie, kard. Eneasza starał się właśnie poprzez Hinderbacha wpłynąć na cesarza, aby na dworze krakowskim polecił jego osobę⁴. Zresztą już wcześniej, w 1451 r., Hinderbach był posłem Piccolominiego do bpa Zbigniewa Oleśnickiego⁵. Kanonię wrocławską otrzymał w 1461 r., a scholasterię na przełomie 1463/64 i wymieniony został jeszcze z okazji kołedy 1465 r.⁶. We Wrocławiu nie rezydował nigdy. Wybrany biskupem Trydentu, gdzie już od szeregu lat był prepozytem, w 1465 r. zrezygnował ze scholastrii zachowując kilka lat dłużej kanonię⁷. Zmarł w 1486 r.

1 CDSil. XXV, 172 n.

2 *Matrikel der Universität Wien I*, 186.

3 J. Aschbach, *Geschichte der Wiener Universität*, Wien 1865, I, 561—567.

4 J. Wojtkowski, *Sprawy warmińskie i krzyżackie we wrocławskim egzemplarzu piętnastowiecznego wydania listów kardynalskich E. S. Piccolominiego*, *Studia Warmińskie* 4 (1967), 529, 532/4.

5 *Codex epistolaris saeculi XV*, p. I, ed. A. Sokołowski — J. Szujski (Monum. Medii Aevi II), Kraków 1876, nr 111.

6 AAW — III d 12, f. 14v: wikariusze otrzymali 3 floreny „de recepcione novi scholastici”.

7 Tamże, wymieniony jako kanonik.

7. Mikołaj TUENGEN (1465 — ok. 1480). Pochodził z Warmii. Prowizję papieską na kanonię wrocławską otrzymał 4 III 1462 będąc już kanonikiem wrocławskim i warmińskim¹, a w kwietniu 1464 wzmiankowany wśród kanoników. Scholasterię objął z końcem 1465 r.². W 1467 r.

wzmiankowany także jako dziekan kapituły warmińskiej³. Był w tym okresie notariuszem apostolskim i przebywał stale w Rzymie. We Wrocławiu spotykamy go na początku 1468 r. (20 I i 4 II) w związku z elekcją bpa Rudolfa z Ruedesheim, który wysłał go też do Rzymu w sprawie swej translacji⁴ i tam znów zapewne pozostał do 1473 r. W 1467 wybrany został biskupem warmińskim, ale wydaje się, że scholasterię wrocławską zatrzymał do objęcia diecezji warmińskiej w 1479 r.⁵ Był zwolennikiem króla Macieja Korwina, po którego stronie uczestniczył w pertraktacjach pokojowych między Węgrami a Polską prowadzonych pod Wrocławiem 15 XI 1474 r.⁶ Zmarł w 1489 r.

- 1 *Vetera monumenta Poloniae et Lithuaniae*, ed. A. Theiner, Romae 1861, II, nr 182.
- 2 CDSil. XXV, 173; AAW — III d 12, f. 14v: wikariusze na przełomie 1465/66 otrzymali 3 marki „de recepcione novi scholastici”, a imiennie wyliczony jest w wykazie darów kolędowych w 1466 r.
- 3 A. Eichhorn, *Die Praelaten des Ermlaendischen Domcapitels*, Zeitschrift für Geschichte und Altertum Ermlands 3 (1865), 354.
- 4 AAW — S 3, S 4a i 4b.
- 5 Objęciu biskupstwa warmińskiego sprzeciwił się król Kazimierz Jagiellończyk, którego Mikołaj w liście do kantora warmińskiego przejętym przez starostę królewskiego nazwał „rex fatuus” (*Codex epistolaris saeculi XV*, p. I, nr 216: 28 X 1470). Stąd diecezję objął zapewne dopiero po pokoju w Ołomuńcu (2 IV 1479) między Jagiellonami a Maciejem.
- 6 L. Bazyłow, *Śląsk a Czechy w II połowie XV w.*, Sobótka 2 (1947), 133.

8. Fridolin KORBECKE (1483 — 1486?). O jego pochodzeniu brak danych w źródłach śląskich. Był kanonikiem w Kolonii (co mówi o jego arystokratycznym pochodzeniu) i na Warmii. Przebywał stale w Rzymie, gdzie należał do niemieckiego bractwa „Anima”¹. Studia rozpoczął w Erfurcie jesienią 1439 r.² We Wrocławiu nie rezydował nigdy i nie był też kanonikiem, o czym świadczy pełna liczba (38) kanoników w wykazie z 1484 r., gdzie wymieniony jest jako scholastyk³.

- 1 CDSil. XXV, 173.
- 2 *Acten der Efurter Universität*, hrsg. v. Weissenborn, Halle 1881, I, 178.
- 3 AAW — III d 10.

9. Mikołaj TAUCHAN (Mergus) (1486 — 1502). Syn rajcy miejskiego w Nysie — Pawła¹. Studia rozpoczął w Krakowie w 1457 r. Tam również rozwinął działalność naukową, pisarską i kaznodziejską, a w 1474 otrzymał dr decr. Kanonikiem wrocławskim został przed 13 VIII 1478, a od 1481 stale rezydował we Wrocławiu jako oficjał bpa Rudolfa, a następnie oficjał i wikariusz generalny bpa Jana IV (lata 1479—94). W okresie 1494 — 1500 był proboszczem w Nysie², a od 1497 również kanonikiem kolegiaty głogowskiej i tamtejszym proboszczem (św. Mikołaja). Scholasterię wrocławską objął między 7 VIII a 19 IX 1486 i zatrzymał do śmierci w dniu 15 XI 1502 r.

- 1 CDSil. XXV, 173/4; Bauch, *Beitraege zur Literaturgeschichte des schlesischen Humanismus*. VIII, 168—178; tenże, *Schlesien und die Universität Krakau*, 124; Zimmermann, *Domkapitel*, nr 245; *Historia nauki polskiej* VI, 693.
- 2 Müller, *Die Pfarrer von Neisse*, art. cyt., 78/9.

Kantorzy

1. Mikołaj PFLUGER de CREWCZBURG (1403 — 1431). Pochodzenie jego nie jest ustalone. Możliwe, że miastem rodzinnym jest Kluczbork, ale nie wykluczony również Namysłów, a nawet Warmia¹. W dokumentach śląskich spotykamy go stale jako protonotariusza biskupiego, altarzystę w Namysłowie, kanonika w Otmuchowie. Prowizję na kanonię katedralną otrzymał w 1401 r. Jako kantor wymieniany od 29 IV 1403 do 16 V 1431. Rezydował w tym okresie stale we Wrocławiu².

1 Schindler, *Domkapitel*, nr 257.

2 Np. CDSil. XXXIV, nr 118: 1415; AAW — II 72: 2 VI 1418; E 15: 15 X 1418; DD 9: 6 IX 1419; CDSil. IX, nr 828: 1 I 1420; AAW — chron 17 III 1422; TT 10: 6 II 1424; chron 29 VIII 1427, 22 I 1429; X 36b: 16 V 1431.

3. Mikołaj TEMPELFELD (1445 — 1473). Pochodził z Brzegu, a rotowanej rodziny mieszczańskiej¹. Studia rozpoczął w Krakowie w 1417 r. i uwieńczył mag art oraz dr decr. W 1438 był rektorem uniwersytetu. Świecenia niższe przyjął przed 1431 r.² Kumulował wiele beneficjów kościelnych (kanonikaty gnieźnieński, wrocławski, kruszewicki, był kantorem krakowskim i prepozytem poznańskim). W diecezji wrocławskiej spotykamy go 22 IX 1434 jako prepozyta kolegiaty św. Idziego we Wrocławiu³, a 10 VI 1435 jako kantora kapituły katedralnej⁴. W 1440 r. sobór bazylejski zamianował go kolektorem ofiar odpustowych w miejsce M. Gramisa⁵. We Wrocławiu nie rezydował. Jako kantor wzm. ostatni raz w 1442 r.⁶ Później jednak zabiegał o prebendę kanoniczną, którą faktycznie objął w 1450 r. i zatrzymał już do śmierci w 1469 r.⁷

1 Korytkowski, *Prałaci i kanonicy* III, 577 i II, 332/3; Bauch, *Schlesien u. d. Universität Krakau*, 112.

2 RG IV — 3, 3003.

3 *Elementa ad fontium editiones* I, Romae 1960, nr 374.

4 AAW — KK 13.

5 CDSil. XV, nr 75.

6 Tamże, 208.

7 AAW — III d 28, f. 46v: w 1450 wikariusze otrzymali „de novo canonico Nic. Spiczmer”; III d 12: wymieniany z okazji kolędy lat 1459/66; S 3: 20 I 1468.

3. Mikołaj TEMPELFELD (1445 — 1473). Pochodził z Brzegu, a rodzina może ze wsi Owczary (Tempelfeld) niedaleko Brzegu, dawnej własności templariuszy. W 1414 rozpoczął „Nicolaus Martini de Brega” studia w Krakowie, gdzie w tym czasie profesorem był jego krewny Franciszek z Krzyżowic. Po uzyskaniu mag art (1421) związał się z Uniwersytetem na około 20 lat. Był dziekanem sztuk i rektorem w 1433, a dr theol osiągnął w 1439 r. Był kanonikiem u św. Floriana, zaś w l. 1438—48 kaznodzieją w kościele mariackim¹. Kanonię katedralną we Wrocławiu równocześnie z kantorią otrzymał w 1445 r. (1. wzm. 4 I 1446)². W czasie elekcji po śmierci bpa Konrada otrzymał jeden głos (kanonika J. Bladen)³. Kantorię przekazał mu może Spiczmeri drogą jakiejś zamiany. Z końcem 1447 r. przeniósł się na stale do Wrocławia: najpierw 20 X 1447 uczestniczył jako skrutator w wyborach prepozyta K. Weigla⁴, a potem spotykamy go regularnie przynajmniej na kapitułach generalnych. Zdaje się to wykluczać przyjmowaną dotąd datę ok. 1455 jako rok opuszczenia Krakowa i przeniesienia się do Wrocławia, bo wymagałoby zbyt częstych

podróży⁵. W l. 1456/59 był współadministratorem diecezji. Niezwykle aktywny w życiu kościelno — politycznym jako kaznodzieja u św. Elżbiety (od 1459), był duchowym przywódcą stronnictwa antyhusyckiego we Wrocławiu i zagorzałym przeciwnikiem Jerzego z Podiebradów⁶ dopóki papież nie ogłosił depozycji króla (23 XII 1466)⁷. Uchodzi za zwolennika polskości Śląska, co zrozumiałe wobec wieloletniego pobytu w Krakowie i silnych powiązań ze stolicą Królestwa. Prowadzi także najpewniej działalność dydaktyczną w szkołach wrocławskich — katedralnej i św. Krzyża, bo stale tytułowany jest „professor s. paginae”⁸. W związku z tym pozostaje jego fundacja na rzecz uczniów szkoły św. Krzyża, na lektorat teologii przy szkole katedralnej i szpital szkolny przy kolegiacie brzeskiej⁹. Zmarł z końcem 1473 lub na początku 1474 r. (ost. wzm. 2 VI 1473)¹⁰. Obszerny testament sporządził wobec rady miejskiej 14 VIII 1464, a więc krótko po rozpoczęciu w Rzymie procesu przeciw królowi Jerzemu i wszczęciu przez tegoż orężnych kroków wobec Wrocławia.

1 J. Drabina, *Mikołaj Tempelfeld z Brzegu*, Colloquium salutis 2 (1970), 83—102; *Historia nauki polskiej* VI, 694.

2 APW — Klose 112, nr 94.

3 AAW — S 5: 5 IX 1447, sam Tempelfeld był nieobecny.

4 AAW — M 59.

5 Obecny był we Wrocławiu 6 XI 1447 (AAW — S 13), 22 I 1448 (AAW — III a 22, f. 25v); 31 V 1448 (Urkundenbuch d. Iniversität Leipzig, nr 104), 3 VI 1448 (AAW — BB 30), 20 VIII 1448 (CDSil. XXXV, 92), 29 VIII 1448 (APW — Klose 110, nr 169), 7 I 1449 (tamże, nr 173), 22 I 1449 (AAW — HH 38), 2 VIII 1449 (AAW — PP 24); AAW — chron.: 29 VIII 1449, 17 XI 1449, 2 IX 1450, 16 X 1451, 20 II 1452, 3 VI 1452, 31 VIII 1452, 24 I 1453, 29 VIII 1453; AAW — III a 22, f. 56v: 2 VI 1450 i f. 60r: 18 XI 1450; Y 5: 18 VIII 1450; APW — Klose 110, nr 201: 4 VI 1453, nr 210: 10 VII 1454; AAW — S 36: 2 VI 1451, M 18: 30 VI 1454, Q 21: 20 XI 1454

6 Drabina, *Wrocławska kapituła katedralna i jej stosunek do wydarzeń polit.*, art. cyt., 185.

7 SRSil. III, 335.

8 Np. AAW — III a 22, f. 25v: 22 I 1448, f. 100 r: 24 I 1465; V 4: 12 XII 1472.

9 AAW — chron oraz II 29.

10 AAW — V 4: 12 XII 1472 i I 3: 6 VI 1474; Burda, *Untersuchungen zur mittelalt. Schulgeschichte*, 189/191.

4. Mikołaj SCULTETI (Scholtz, Schulcz, Schultis) (1475 — 1487). Popularność imienia i nazwiska znacznie utrudnia odtworzenie ram chronologicznych życia Mikołaja. „Nicolaus Petri Sculteti de Olsna” immatrykulowany został w Krakowie w 1443 r.¹ Tam zyskał bacc art i w 1452 pracował już w kancelarii biskupa wrocławskiego z uprawnieniami notariusza publicznego, a rok później był precentorem kolegiaty głogowskiej oraz sędzią i komisarzem biskupim w archidiaconacie głogowskim². Kanonikiem u św. Krzyża we Wrocławiu był przynajmniej w latach 1455 — 1473, a kanonikiem nyskim 1467 — 1481. Do kapituły katedralnej wszedł w 1460 i w związku z tym od 1461 widzimy go na studiach w Bolonii zakończonych dr decr. Był tam również rektorem. Po powrocie stale mieszkał we Wrocławiu (do 1484 r.) i wielokrotnie był współadministratorem diecezji³. Około 1484 otrzymał parafię Jelenia Góra (wzm. 13 IX 1485)⁴ dokąd się przeniósł. Jako kantor katedralny wzmiankowany od 2 VI 1475 do początku 1484 r. (kolęda)⁵. Zatrzymał również prebendę kanoniczną⁶. O jego postawie politycznej mówi coś protest jaki wspólnie z kanonikiem J. Hoffmanem założyli na przełomie 1482/83 r. przeciw przy-

wróceniu praw i beneficjów kościelnych prepozytowi P. Hoppenerowi, pozbawionemu ich pod presją króla Macieja Korwina⁷. W r. 1487 i on jednak naraził się królowi Maciejowi, a może przede wszystkim nadstarości królewskiemu Jerzemu von Stein, który naciskał na biskupa Jana, by pozbawił Sculteta wszystkich beneficjów kościelnych. Tło tego konfliktu nie jest znane⁸. Wydaje się jednak, że biskup uległ naciskom i z końcem 1487 r. pozbawił Mikołaja kantorii pozwalając zatrzymać kanonikat. Niekorzystny rozwój sytuacji: pogłębienie się konfliktu między kapitułą a biskupem na tle żądań finansowych króla Macieja spowodowało, że biskup latem 1489 r. uwięził bez procesu i wyroku Mikołaja i trzymał ponad rok w karcerze. Zwolniony niedługo przeżył upokorzenie i ciężkie warunki więzienne. Zmarł zapewne w 1490 r.⁹

1 P f o t e n h a u e r, *Schlesien a. d. Universitaet Bologna*, 268; B a u c h, *Schlesien u. d. Universitaet Krakau*, 118; R. V o e l k e l, *Die persoenliche Zusammensetzung des Neisser Kollegiatkapitels*, Neisse 1938, 199 n.; K u c h e n d o r f, *Kreuzstift*, nr 137; F. L u s c h e k, *Notariatsurkunde und Notariat in Schlesien*, Weimar 1940, 145.

2 AAW — Głogów parafia: 23 II 1453.

3 Np. AAW — II b 3, f. 12r: 23 II 1468, f. 113v: 30 V 1476, f. 164v: 26 II 1478; HH 20a: 24 IV 1477, SS 19: 27 II 1482.

4 AAW — Jelenia Góra parafia.

5 AAW — DD 11a i III d 10.

6 AAW — AA 23: 29 V 1481.

7 AAW — chron 28 XII 1482, 22 I 1483. Był na posiedzeniu kapituły 27 I 1483 (AAW — III a 23, f. 24r), a 11 III 1483 rozstrzygał wspólnie z oficjałem sprawę sporną w kolegiacie nyskiej (APW — Rep. 102, nr 834).

8 O samym fakcie wiemy z listu biskupa do kanonika M. Merbotha z dnia 6 XII 1488: L u c h s, *Schlesische Fuerstenbilder*, tabl. 4 a, 8 przyp. 33.

9 Tamże, 9 oraz *Aufzeichnungen des Breslauer Domherrn Stanislaus Sauer über die Bischöfe Rudolf v. Rüdeshelm und Joh. Roth*, hrsg. v. H. Hoffmann u. K. Engelbert, *Archiv f. schles. Kirchengeschichte* 13 (1955), 98.

5. Kasper JUNGE (1487). Pochodził z Głogowa. Studiował od 1443 r. w Lipsku i — już jako kanonik wrocławski — od 1456 r. we Wiedniu¹. Tu osiągnął mag art². Około tegoż roku otrzymał też archidiaconat głogowski po rezygnacji H. Senftlebena³ i w następstwie zamieszkał w Głogowie⁴; stąd w gronie kapituły katedralnej spotykamy go rzadko⁵. Około 1472 r. przeniósł się do Wrocławia (na Ostrowiu miał swój murowany dom) i do 1485 spotykamy go regularnie na posiedzeniach kapituły⁶. W ciągu 1486 ciężko chorował i 16 III sporządził we Wrocławiu testament⁷. Niemniej w roku następnym przyjął jeszcze z rąk biskupa, lub może raczej z prowizji apostolskiej kantorę, której pozbawiony został Sculteti. Jedyny raz jako kantor wzmiankowany 23 XI 1487⁸. Jest to równocześnie ostatnia wzmianka o nim. W testamencie ufundował dla siebie anniversarium w katedrze; książki zapisał przyjacielowi; obdarował wszystkie klasztory wrocławskie, szpitale Ducha Świętego oraz uczniowskie, katedralny i św. Krzyża⁹. Zmarł najpewniej jeszcze w 1487 r.

1 *Matrikel d. Universität Leipzig*, 146 („C. Junge de Glog. Mai.”); *Matrikel d. Universität Wten* II, 44 (14 IV 1456).

2 Np. AAW — III d 1 a, f. K 10r: 26 I 1467, ale 4 VI 1477 (chron) zwany jest lic decr.

3 AAW — IV b 7, f. 20v: 1465.

4 Zob. SRSil. X, 25: w 1471 miał w Głogowie dom i służbę. Hellmann, *Archidiaconen in Glogau*, dz. cyt., 17 poza nazwiskiem nie podał żadnych informacji.

- 5 Pierwszy raz 16 VI 1458 (AAW — III a 22, f. 110r.) na ostatnim miejscu, następnie 20 XI 1460 (CDSil. XXXIII, 85), 26 I 1461 (AAW — chron), 23 I 1462 (KK 53), 2 VI 1463 (III a 22, f. 97v), 3 VI 1466 (PP 25), 26 I 1467 III d 1 a, f. K 10r), 27 VI 1468 (S 16), wymieniany też z okazji kołedy w l. 1464—66 (III d 12).
- 6 Np. AAW — 2 VI 1473 (chron), 31 VIII 1473 (II 41), 2 VI 1475 (DD 11a), 14 XI 1475 (chron), 24 IV 1477 (HH 20a): 4 VI 1477 (II 63): 2 VI 1478 (chron) 9 VI 1480 (AA 13), 1 II 1481 (III a 22, f. 16v), 29 XI 1481 (II 12), 16 II 1482 (S 37), 17 I 1483 (chron), 23 VI 1485 (III a 23, f. 25r).
- 7 Heyne, *Dokumentierte Geschichte* II, 313 przyp. 13; AAW — III d 2, f. 52.
- 8 Heyne, j.w.
- 9 Tamże i CDSil. XXV, 129.

6. Oswald STRAUBINGER (Winkler) (1488 — 1517). Pochodził z Geisenfeld w Bawarii. Studiował w Ingolstadt¹. 25 VII 1485 znajdujemy go jako kanonika głogowskiego w otoczeniu księcia Jana II głogowsko — żagańskiego². Kantorię z nadania biskupa objął przed 21 II 1488³. Zmarł 1 VII 1517.

1 CDSil. XXV, 211; Zimmermann, *Domkapitel*, nr 272; Sabisch, *Acta Capituli* I, LXV.

2 AAW — IV b 7, f. 99v.

3 AAW — BB 71 (H 39); o prowizji biskupiej zob. *Aufzeichnungen des Bresl. Domherrn St. Sauer*, art. cyt., 107.

Kustosze

1. Bertold SCHUHMACHER (Dives) (1410 — ok. 1435). Był klerykiem diecezji bremeńskiej. Tamtejsza scholasteria była pierwszym jego beneficjum. Od 1410 r. stale był związany z Kurią Papieską: scriptor et familiaris papae, nuncjusz do niektórych krajów Rzeszy Niemieckiej i nadbałtyckich, kolektor w prowincji gnieźnieńskiej (w tym czasie zapewne uzyskał kanonię w Kruszwicy)¹. Z diecezją wrocławską związany był od 1407 r., gdy drogą prowizji papieskiej otrzymał kanonikat w Głogowie oraz w 1410 kanonikat i kustodię katedralną. W dokumentach śląskich częściej występuje tylko do 1418 r.² Jako kustosz wzm. jeszcze 22 IX 1431 w związku z rezygnacją z kanonii głogowskiej³, a w wykazie kanoników katedralnych lewego chóru z około 1430 r. nazwisko jego zostało dopisane później obok nazwiska P. Nowaka⁴.

1 RG I, nr 1614.

2 Na tej dacie kończy swój biogram Schindler, *Domkapitel*, nr 299, skąd dane nie opatrzone przypisem.

3 RG, j.w.

4 AAW — III d 1 a, f. 15r.

2. Piotr NOWAK (1436 — 1441). Zapewne drogą zamiany za prebendę kanoniczną wziął kustodię od Bertolda. Jako kustosz wzm. między 25 VII 1436 a 1441.

AAW — II b 1, nr 60 i III a 22, f. 7v; zob. też pod prepozyci.

3. Jakub EYCHHOLZ (1442 — 1445). Pochodził z Warmątowic k. Legnicy (Eichholz)¹, z rodziny ziemiańskiej. Wcześniej związał się z dworem biskupim: był kapelanem bpów Wacława (16 X 1417) i Konrada (1423—33)² i w związku z tym kapłanem³. Drogą prowizji papieskiej

otrzymał w 1418 r. kanonię głogowską z prawem zatrzymania legnickiej oraz altarii u św. Idziego we Wrocławiu⁴. W 1424 (przed 12 VI)⁵ objął — również z nadania papieża — parafię św. Jakuba w Nysie. Przed 1429 otrzymał jeszcze kanonikat w Otmuchowie⁶ oraz prawdopodobnie prepozyturę kolegiaty opolskiej (w 1. 1428—38)⁷. Jeden raz spotykamy go w gronie kanoników brzeskich (31 V 1439), ale jeszcze w tym samym roku (2 XI) zrezygnował z tej kanonii⁸. Był przez ten czas audytorem sądu biskupiego w Nysie (iudex curiae episcopalis)⁹. Jako kanonik katedralny wzm. 1. raz 16 V 1441¹⁰, a jako kustosz 26 VII 1442¹¹. W 1444 (22 IX) bp Konrad przekazał mu bogatą altarię św. Michała w katedrze, ale w obliczu sporu, który potem — już bez udziału Jakuba — się ciągnął, zrezygnował z niej¹². We Wrocławiu miał co prawda swój dom, ale rezydował prawdopodobnie w Nysie i na posiedzeniach kapituły nie spotykamy go. Brał udział w synodzie r. 1446 (28 V)¹³. I to jest ostatnia wzmianka o nim.

1 Müller, *Die Pfarrer von Neisse*, art. cyt., 73/4.

2 *Urkundenbuch d. St. Liegnitz*, nr 500; APW — Rep. 102, nr 571: 8 IV 1423; AAW — II b 1, nr 22: 3 X 1433.

3 RG IV — 2, 1510: 3 IV 1418; APW — Rep. 102, nr 622: 20 XI 1426.

4 RG, j.w.

5 Tamże oraz APW — Rep. 102, nr 590; Müller, j.w., wymaga tu skorygowania (mówi o r. 1433).

6 AAW — Głogów parafia: 27 VI 1429; CDSil. XV, 29: 11 XII 1436. Nie zna go Kopietz, *Das Collegiatstift von St. Nikolaus in Ottmachau (1386—1477)*, Ztschr 26 (1892), 152—163.

7 E. Schramek, *Das Kollegiatstift zum hl. Kreuz in Oppeln*, Oppeln 1916, 98; CDSil. XV, 48: 28 VII 1438.

8 CDSil. IX, nr 892 i 895.

9 AAW — Nysa parafia: 6 V 1435; CDSil. XV, nr 118 (8): 16 V 1441.

10 CDSil., j.w.

11 Tamże, nr 139, s. 187.

12 AAW — chron i GG 1: 21 X 1444.

13 AAW — SS 17: 14 V 1445; *Concilia Poloniae* X, 414.

4. Henryk RORAW (1446 — 1461). Pochodził z rodziny szlacheckiej wywodzącej się z Miśni, ale osiadłej i na Śląsku¹. Prawdopodobnie jego brat — rycerz Wawrzyniec, familiaris bpa Konrada, był właścicielem Polskiej Nowej Cerekwi k. Koźła, a stryj tamtejszym proboszczem². Studia rozpoczął we Wiedniu jesienią 1427³, a kontynuował studium prawa jako kleryk diecezji wrocławskiej w Rzymie w 1432 r.⁴. Otrzymał wtedy prowizję na parafię Biskupów k. Nysy z prawem zatrzymania kustodii otmuchowskiej, altarii w Nysie, Lwówku i Sędziszowie k. Złotoryi oraz wikariatu w katedrze (już w 1430 był wikariuszem kanonika J. Kąkolewskiego)⁵. Przyjął święcenia kapłańskie i w 1440 był kapelanem cesarza Fryderyka III i pracował w jego kancelarii i tu zapewne otrzymał przywilej mianowania notariuszy publicznych (comes Palatinus). Był kanonikiem praskim, ołomunieckim i wrocławskim⁶. Około 1445 przeszedł do służby diecezji wrocławskiej: objął parafię św. Marii Magdaleny we Wrocławiu, oficjalat⁷ i podróżował do Rzymu w sprawie skłóconego z kapitułą bpa Konrada jako jego stronnik⁸. Na kapitule generalnej nie spotykamy go ani razu. Kustoszem wzm. 1. raz 9 V 1446⁹. Zatrzymał to beneficjum do początków 1461 r. (kolęda)¹⁰. Był promotorem synodu diecezjalnego w 1446 r. i 27 V otworzył jego pierwszą sesję¹¹. Wybrany w

1458 biskupem Lutomyśla zrezygnował z kustodii zatrzymując tylko prebendę kanoniczną do 1465 r.¹²

- 1 RG I, nr 2342: „de nobili genere” oraz epitafium rodzinne w katedrze postawione w maju 1446 r. (AAW — III a 12 a, f. 56).
- 2 AAW — II b 1, nr 143: 17 II 1447.
- 3 *Matrikel der Universität Wien* I, 160.
- 4 RG, j.w.
- 5 AAW — III d 1 a. f. 15r; Kopietz, *Das Collegiatstift in Ottmachau*, art. cyt., w ogóle nie zna kustoszów przy tej kolegiacie.
- 6 Chmel, *Regesta chronologico-diplomatica Friedrich III*, nr 185: 20 XII 1440 i 256: 5 V 1441; AAW — III a 12 a, f. 56.
- 7 AAW — W 10: 19 X 1445 i II b 1, nr 130: 6 II 1446; Schmeidler, *Urkundliche Beiträge zur Geschichte der Haupt-Pfarrkirche st. M. Magdalene*. dz. cyt., 47.
- 8 Urban, *Studia nad dziejami wrocławskiej diecezji*, 180.
- 9 AAW — II b 1, nr 132.
- 10 AAW — III d 12, f. 15v.
- 11 *Concilia Poloniae* X, 132.
- 12 AAW — III d 12, f. 14v.

5. Andrzej LUMPE (1461 — 1487). Zapewne duchowny diecezji warmińskiej. O studiach brak danych. W 1456 nosił tytuł mag, a potem lic. decr. Pierwszym jego beneficjum, o którym wiemy, był kościół archiprezbiterialny w Lidzbarku. Był już wówczas notariuszem i szambelanem papieskim. 20 IV 1455 otrzymał prowizję pap. Kaliksta III na kanonię warmińską i wrocławską z prawem zatrzymania parafii w Lidzbarku¹. Niebawem — po objęciu kanonii — osiadł we Wrocławiu i jako znający Kurię Rzymską został 22 VII 1459 razem z Henrykiem Senftlebenem wybrany prokuratorem miasta Wrocławia w Rzymie w sprawie sporu z królem Jerzym z Podbieradów². Zyskał tam zapewne prowizję na kustodię katedralną (1. wzm. 6 V 1461)³, a wcześniej już prezentę rady miejskiej na parafię św. Marii Magdaleny we Wrocławiu (1. wzm. 9 VIII 1459)⁴. Z Rzymu odbył prawdopodobnie pielgrzymkę do Ziemi Świętej⁵. Razem z kanonikiem. M. Merbothem został w 1461 r. kolektorem jałmużny na rzecz bazyliki św. Piotra w Rzymie⁶. Od 1465 do 1477 stale przebywał we Wrocławiu i systematycznie widzimy go na posiedzeniach kapituły⁷. Niechętnie nastawiony do bpa Jodoka (i chyba w ogóle do Czechów)⁸, należał do opozycyjnej wobec biskupa części kapituły. Pod koniec życia (około 1484 r.) prawdopodobnie na tle sporów kapituły z bpem Janem Rothem i pod naciskiem Macieja Korwina, pozbawiony kanonii, a więc prawa uczestniczenia w posiedzeniach. Ostatni raz wzmiankowany z okazji kołody w 1484 r.⁹, a jako pleban u św. M. Magdaleny w 1486 r.¹⁰. Zmarł przed 1488, kiedy parafię po nim objął O. Straubinger.

- 1 Wszystkie dane: *Vetera Monumenta Poloniae* II, nr 141 i 147.
- 2 SRSil. VII, 46; Drabina, *Wrocławska kapituła katedralna i jej stosunek do politycznych wydarzeń*, art. cyt., 192.
- 3 SRSil. VIII, 56.
- 4 Tamże, 27; Schmeidler, *Urkundliche Beiträge zur Geschichte d. Haupt-Pfarrkirche st. M. Magdalene*, 47—49; AAW — II b 2, f. 190r: 19 IV 1463.
- 5 F. X. Seppelt, *Des Bischofs Jodocus von Breslau Romfahrt*, w: *Kirchengeschichtliche Festgabe für A. de Waal*, hrsg. v. F. Seppelt, Freiburg 1913, 284.
- 6 SRSil. VIII, 56.
- 7 AAW — III a 22, f. 100r: 24 I 1465, f. 108r: 6 VI 1465; III d 1 a, f. K 10r: 26 I 1467; S 4a i 4b: 4 II 1468, JJ 11: 14 XI 1469; chron 4 VI 1470; DD 5:

31 I 1472; JJ 25: 2 VI 1472, JJ 41: 31 VIII 1473, DD 11a: 2 VI 1475, HH 20a: 24 IV 1477.

8 Seppelt, j.w.: „iste Bohemus (sc. bp Jodok) amplius non videbit faciem meam” — zarzekał się wyjeżdżając z Wrocławia.

9 AAW — III d 10.

10 Schmeidler, j.w., 49.

6. Melchior LOSS (Loess, Loys) (1488 — 1491). Pochodził z Głogowa. Wpisany na wiosnę 1467 r. na studia w Erfurcie, tam prawdopodobnie osiągnął lic. decr, a później — po 1483 — dr decr¹. Do kapituły katedralnej wszedł krótko przed 24 IV 1477². Wikariat swojej głogowskiej katedry, którą objął chyba znacznie wcześniej, przekazał w 1479 r. bratankowi Wacławowi³. W latach 1477-85 i 1488-91 spotykamy go stale we Wrocławiu na posiedzeniach kapituły⁴. Kustodię katedralną objął między 21 II 1488 a 24 I 1489⁵ zapewne z nadania biskupa. Zmarł 30 IX 1491 (według epitafium umieszczonego w katedrze)⁶.

1 *Acten der Erfurter Universität* I, 322; AAW — HH 20a: 24 IV 1477, BB 71: 21 II 1488:

2 AAW — j.w.

3 AAW — IV b 7, f. 132v: 29 I 1479 i 12 II 1479.

4 Np. AAW — chron 27 I 1480, AA 13: 9 VI 1480, chron 2 I 1481, S 37: 16 II 1482, chron 17 I 1483, III a 23, f. 25r: 23 VI 1485, f. 26r: 24 I 1488.

5 AAW — BB 71 i III a 23, f. 27v i f. 30r: 31 VIII 1491.

6 AAW — III a 12a, f. 139. Epitafium to zachowane w Muzeum Archidiecezjalnym we Wrocławiu przedstawia scenę ukrzyżowania: pod krzyżem Matka Boża oraz św. Jan i klęczący kanonik. Zob. A. Nowack, *Fuehrer durch das Erzbischoefliche Dioezesanmuseum in Breslau*, Breslau 1932, 35.

7. Eytelwolf von STEIN (de LAPIDE) (1489). Urodzony w Szwabii około 1465 r. W 1482 r. studiował w Lipsku, następnie od 1489 w Bolonii, gdzie wpisany został jako „canonicus et custos ecclesiae wratislaviensis”. Biskupowi i kapitule polecił go zapewne król Maciej, jako bratanka Jerzego von Stein — pełnomocnika królewskiego na Śląsku. Z dokumentów śląskich nie jest znany. Nie wykluczone, że chodzi w tym wypadku o kanonikę i kustodię u św. Krzyża we Wrocławiu, ponieważ katedralną miał w tym czasie M. Loss. Eytelwolf działał potem w kręgu humanistów brandenburskich i mogunckich. Zmarł 10 VI 1515.

Bauch, *Beiträge zur Literaturgeschichte des schles. Humanismus VIII*, art. cyt., 160 przyp.; Pfothenauer, *Schlesier auf d. Universität Bologna*, 273.

8. Mikołaj BRIGER (1494? — 1496). W gronie kapituły katedralnej wymieniony wśród przeciwników bpa Jana IV Rotha 30 XI 1490. Był w tej sprawie jednym z rzymskich prokuratorów kapituły¹. Objęcie przezeń nie obsadzonej od kilku lat kustodii może łączyć się z konkordią między biskupem a kapitułą podpisaną 7 VI 1494² i być jednym z ustępstw biskupa na rzecz opozycyjnej części kapituły. Według epitafium w katedrze zmarł 18 X 1496 („dr decr custos et canonicus huius ecclesiae”³).

1 Bauch, *Beiträge zur Literaturgeschichte d. schles. Humanismus VIII*, art. cyt., 163; o działalności literackiej: CDSil. XXV, 216; o studiach brak danych, jedynie w *Album studiosorum Universitatis Cracoviensis, Cracoviae* 1887, I, 76 znajdujemy w 1430 r. „Nicolaus Nicolai Briger de Superiori Glo-

govia", którego jednak trudno utożsamiać z naszym Mikołajem, bo podróże do Rzymu i Pragi ok. 1490 r. odbywałby mając 75 lat.

2 B a u c h, *Analekten zur Biographie d. Bfs Johann IV*, 65—69.

3 AAW — III a 12 a, f. 139.

9. Jan HERMANNI (1496? — 1504). Rodem z Legnicy. Do kapituły katedralnej przyjęty został z końcem 1483 r.¹, a w marcu 1484 rozpoczął studia prawnicze w Rzymie² uwieńczone dr. decr. Kustodię objął jeszcze w 1496 i rezydował we Wrocławiu do swej śmierci — 29 III 1504³.

1 AAW — III d 10: w 1484 r. wikariusze otrzymali „de receptione dni Joh. Hermanni” oraz kołędę odeń.

2 AAW — chron 7 IV 1484.

3 Z i m m e r m a n n, *Domkapitel*, nr 82; S a b i s c h, *Acta Capituli I*, s. LIX. Co do pochodzenia i studiów nie ma pewności. Zimmermann przyjął odbycie studiów w Erfurcie i konsekwentnie pochodzenie z Legnicy, ale na uniwersytecie w Lipsku znajdujemy wpisanych w 1463 r. „Joh. Hermanni de Gorlicz”, a w 1474 „Joh. Hermann de Opavia” (*Matrikel d. Universität Leipzig I*, 241 i 296) — osoby, których tożsamości z kustoszem nie można wykluczyć.

Kanclerze

1. Jan JENKEWICZ (Jenkwitz) (1418 — 1424). Pochodził z patrycjuszowskiej rodziny wrocławskiej wywodzącej się z drobnego rycerstwa¹. Studiował prawo w Pradze (1387), a od 1401 pracował przy konsystorzu wrocławskim jako auditor causarum. Był kanonikiem u św. Krzyża oraz dziekanem kolegiaty legnickiej². Kanonię katedralną otrzymał z nominacji biskupa przed 19 III 1409, ale prowizję papieską na skutek sporu dopiero 10 III 1418³. W latach 1411-23 pełnił obowiązki oficjała. Jako kanclerza w gronie kapituły spotykamy go 2 VI 1418⁴ (prowizja papieska nosi datę 11 I 1418, a jej potwierdzenie — 23 III 1424)⁵. Wkrótce potem, 28 V 1424, zmarł⁶.

1 K u c h e n d o r f, *Kreuzstift*, nr 65, S c h i n d l e r, *Domkapitel*, nr 146.

2 R G I V — 2, 2059.

3 Tamże.

4 AAW — II 72; jeszcze 18 IV 1418 (AAW — Y 10) był tylko kanonikiem. Przedwczesne są daty objęcia kanclerstwa podane przez Kuchendorf (31 V 1412) czy Schindlera (30 V 1417).

5 R G, j.w.

6 K u c h e n d o r f, S c h i n d l e r oraz R G I V — 3, 3795.

2. Wincenty JORDANSMUEHL (1424 — 1443). „Vincentius Johannis Cursoris de Jordansmole” pochodził z wrocławskiej rodziny mieszczańskiej wywodzącej się z Jordanowa k. Sobótki¹. Uniwersytet Wiedeński, na który wpisał się 14 IV 1418 już jako kanonik wrocławski² ukończył lic. decr. Prowizję na kanonię katedralną otrzymał w 1410, a potwierdzenie w 1417 wraz z prowizją na parafię Toszek. Miał prócz tego kanonię w kolegiacie głogowskiej NMP³. 24 VII 1424 po śmierci Jenkiewicza otrzymał potwierdzenie prałatury kanclerza, z której 18 II 1426 uiszczył annaty⁴. Rezydował cały czas we Wrocławiu. Zmarł prawdopodobnie w 1443 r. (ost. wzm. 22 III 1443)⁵.

1 S c h i n d l e r, *Domkapitel*, nr 151; R G I V — 3, 3794.

2 *Matrikel d. Universität Wien I*, 119.

3 R G, j.w.

4 Tamże, 3795.

5 AAW — chron.

3. Kasper WEIGEL (1445 — 1447 i 1451 — 1459). Urodził się w Osieku k. Oławy, syn tamtejszego sołtysa Szymona, młodszy brat Mikołaja — profesora w Lipsku i kanonika katedralnego¹. Studiował w Lipsku od 1429 i tu uzyskał mag art i bacc theol. Pozostał na Uniwersytecie jako profesor; w 1439 i 1441 był dziekanem artium, a w 1442 — rektorem. W 1440 i ponownie w 1448 otrzymał prowizję na kanonię miśnieńską, ale ostatecznie z niej zrezygnował. Na Śląsk powrócił po śmierci brata Mikołaja w 1444 r. i niebawem znalazł miejsce wśród prałatów katedralnych jako kanclerz (1. wzm. 16 VII 1445). Równocześnie otrzymał zapewne prebendę kanoniczną. Gdy dotychczasowy prepozyt P. Nowak został biskupem, kapituła wybrała K. Weigla prepozytem (20 X 1447)². Musiał jednak po kilkunastu miesiącach (po 19 I 1449) ustąpić miejsca protegowanemu króla Fryderyka III — J. Düsterowi, mającemu prowizję papieską i 2 X 1449 tytułował się już tylko kanonikiem³. Jako satysfakcję otrzymał zapewne staraniem biskupa Piotra parafię Świdnica (inwestowany 4 VI 1451)⁴, którą zatrzymał do około 1464 r. Wcześniej, przed 2 X 1449, uzyskał prebendę kanoniczną w kolegiacie głogowskiej⁵ oraz brzeskiej⁶. Na kanclerstwo wrócił przed 2 VI 1451 i zatrzymał je do początku r. 1459⁷. W tym czasie, około 1452 r., otrzymał jeszcze archidiaconię kolegiaty opolskiej⁸. We Wrocławiu prowadził zapewne zajęcia w szkole katedralnej (często tytułowany „sacrae Paginae, lub theologiae professor”)⁹. W 1456 (8 XI) był jednym z administratorów diecezji¹⁰. Zrezygnował z kancelarstwa z końcem 1459 (przed 29 XI), by w ciągu 1460 r. objąć archidiaconat (1. wzm. 8 I 1461)¹¹. Na tym urzędzie pozostał już do śmierci w 1462 r. (krótko przed 25 VIII, kiedy zgromadzili się wykonawcy jego testamentu)¹². Kanonię jego otrzymał A. Jenkewicz. W testamencie zapisał pokaźne sumy na ubogich scholarów, na posagi dla biedniejszych panien z Osieka, a także stypendia na studia dla swoich krewnych¹³.

1 Na epitafium umieszczonym w katedrze nazwa wsi urodzenia brzmi „Henrici villa” Osiek (Hennersdorf), gdzie mieszkała siostra Kaspra i Mikołaja — Anna Weygelynne (AAW — III a 22, f. 98v: 25 VIII 1462 i Q 22: 3 VI 1497). Szymona Weigel, sołtysa z Osieka, spotykamy w 1422 r. (AAW — QQ 30). Rysy biograficzne Mikołaja podali P. Pfotenhauer, *Schlesier als Rectoren der Universität Leipzig in dem ersten Jahrhunderte ihres Bestehens*, Ztschr 17 (1883) 205—208 oraz Urban, *Studia nad dziejami wrocławskiej diecezji*, 291/2.

2 AAW — M 59.

3 AAW — I 10 i CDSil. XXVIII, 232; jako prepozyt świadkował ponadto: AAW — chron 8 X 1447, 3 VI 1448, 2 IX 1448, II b 2, nr 22: 15 VIII 1448, nr 23: 8 XII 1448; CDSil. VI, nr 221: 8 II 1448 i CDSil. XXXV, 92: 20 VIII 1448.

4 AAW — Świdnica parafia oraz II b 2, f. 152r: 29 VI 1461; proboszczem w Świdnicy był wspólnie z kanonikiem P. Warttembergiem inwestowanym 22 VIII 1457 (AAW — Świdnica parafia oraz II b 2, f. 172v: ok. 1464).

5 CDSil. XXVIII, 232.

6 Bernhofen, *Das Kollegiatstift zu Brieg*, nr 118.

7 AAW — S 36 i III d 12, f. 16v (kolęda).

8 Schramek, *Das Kollegiatstift in Oppeln*, dz. cyt., 98; APW — Rep. 107, nr 162: 8 I 1461; AAW — Nysa parafia: 14 IX 1461.

9 Np. CDSil. XXIV, 114: 8 VIII 1448; AAW — S 36: 2 VI 1451; III d 1 a, f. F 6v: 26 I 1456; Nysa parafia: 14 IX 1461.

10 AAW — chron.

11 APW — Klose 110, nr 223 oraz Rep. 107, nr 162 i AAW — III d 12, f. 15v (kolęda).

12 AAW — III a 22, f. 98v.

13 Tamże oraz Liber niger, 489v: 13 VIII 1487, Q 22: 3 VI 1497; Burda, *Untersuchungen zur mittelalt. Schulgeschichte*, dz. cyt., 295.

4. Jan RAKEWICZ (Rakowicz) (1448). Kanonik wrocławski, którego jeden raz — 15 VIII 1448 — spotykamy jako kanclerza¹. Brak potwierdzenia tegoż w dokumentach kapituły, nakazuje zastrzec się tutaj, że może chodzić o protonotariusza kancelarii biskupiej zwanego także kanclerzem. Rakewicz był również kanonikiem w Brzegu². Możliwe, że pochodził z rodziny szlacheckiej osiadłej w księstwie głogowskim.

1 AAW — II b 2, nr 22.

2 Bernhofen, *Das Kollegiatstift zu Brieg*, nr 79.

5. Henryk CZEWCHNER (Zeuchner) (1449 — 1451). Pochodził z Węglowa k. Wołowa. Studia odbywał w Perugii (1433), gdzie zyskał mag art¹, a na innym uniwersytecie dr decr. W kapitule katedralnej (w lewym chórze) spotykamy go 4 X 1445, jako jednego z przywódców opozycji przeciw bpowi Konradowi². Dlatego też dopiero od elekcji bpa Piotra Nowaka, na którą nieobecnego we Wrocławiu zaproszono, zaczął rezydować przebywając stale u boku biskupa³. W 1448 r. zamianowany został kolektorem ofiar odpustowych i prepozytem u św. Idziego⁴. W latach 1449 — 1451 spotykamy go kilkakrotnie jako kanclerza i wikariusza generalnego in spiritualibus⁵. Zmarł zapewne we wrześniu 1452 r.: wzm. ostatni raz 31 VIII, a na św. Michała wikariusze otrzymali „de spolio dni cancelarii H. Czewchner”⁶.

1 CDSil. XXXV, 80: 4 IX 1437.

2 AAW — Y 2.

3 AAW — S 5: 12 VIII 1447; CDSil. XXXV, 92: 20 VIII 1448; AAW — PP 24: 2 VIII 1449, chron 29 VIII i 1 IX 1449, S 36: 2 VI 1451, Liber niger, 208r: 16 VII 1451; APW — Klose 110, nr 186: 18 XI 1450.

4 AAW — chron 11 II i 14 VII 1448.

5 *Protokolle des Breslauer Domkapitels*, dz. cyt., 154 i 155: „dom. Petrus epus commisit H. Cz. decr. doctori, canonico eccl. wrat. cancellario et vicario suo in spiritualibus...”; AAW — MM 13: 27 IX 1451; II b 2, f. 54v: 12 VI 1451.

6 AAW — chron i III d 12, f. 11v. Możliwe, że bratem Henryka był Jan Strelin alias Czewchner de Wolavia, w 1435 notariusz kurii, a 1446 archipresbiter wrocławski i kanonik u św. Idziego (AAW — chron 11 X 1435); *Concilia Poloniae* X, 414; APW — Klose 110, nr 151.

6. Andrzej WAYNER (Weyner, Weiner, Wagner) (1459 — 1490). Rodem z Namysłowa¹. Po studiach w Lipsku (mag art, bacc theol), był tam w latach 1440 — 1455 profesorem, a 1448 rektorem. Przeniósł się potem do Wrocławia, ale tytułowany często nadal (może z racji zajęć w szkole katedralnej) „profesor s. Paginae” lub theologiae². Do kapituły katedralnej należał od 1451, kiedy złożył wikariuszom opłatę „de novo canonico”, choć na posiedzeniu generalnym spotykamy go dopiero 24 I 1453³. Wcześniej już, przed 16 VII 1445, był kanonikiem legnickim⁴, a w l. 1467-79 także nyskim⁵. Jako kanclerz kapituły wzm. 1. raz 29 XI 1459 i z okazji kolędy 1460 r.⁶ Rezydował stale we Wrocławiu i brał czynny udział przede wszystkim w sprawach kościelnych, mniej w wydarzeniach politycznych w diecezji. Należał tu do bractwa altarzystów przy kościele św. Marii Magdaleny⁷. Kapituła na okres zamierzonej ucieczki z Wrocławia w obawie przed Jerzym z Podiebradów zamianowała jego oraz prepozyta J. Düstera i kanonika P. Wartemberga, swymi pełnomocnikami⁸, był w tym okresie administratorem diecezji⁹; długi czas (1479-90) był prowizorem szpitala przy szkole katedralnej¹⁰; w latach 1465-67 kiero-

wał z ramienia kapituły robotami kamieniarskimi przy budowie kruchty przed głównym portalem katedry ¹¹, był kolektorem dziesięciny nałożonej przez pap. Pawła II na duchowieństwo w związku z niebezpieczeństwem tureckim ¹². Wyrazem uznania dla jego zdolności, ale także postawy kapłańskiej było, że bp Rudolf z Rüdesheim powierzył mu dwukrotnie wygłoszenie ekshortacji do duchowieństwa na otwarcie synodów diecezjalnych w 1473 i 1475 r. ¹³. Gdy idzie o kwestie polityczne, to wobec króla Jerzego zajmował zdaje się stanowisko ugodowe bliskie postawie bpa Jodoka: w 1460 wybrany został obok kanonika P. Wartemberga w skład delegacji do króla ¹⁴, a w 1461 miał pozostać we Wrocławiu pod nieobecność kapituły na wypadek zajęcia miasta przez króla. W następnych latach i za rządów Macieja Korwina nic już jednak nie wiemy o angażowaniu się w rozgrywki polityczne. Niewykluczone, że niedomagania zdrowotne od 1470 r. zmusiły go do wycofania się ze spraw wymagających podróżowania ¹⁵, zaś po 1484 r. — to jest, w związku z kołędą, ostatnia wzmianka o nim ¹⁶ — zupełnie wycofał się z życia publicznego. Zmarł 2 II 1490. Altarzystom kościoła parafialnego w Namysłowie uczynił zapis, by zań się modlili ¹⁷. O kanonię po nim zabiegał bezskutecznie lekarz miejski we Wrocławiu — Sebald Huber ¹⁸.

- 1 Tak P f o t e n h a u e r, *Schlesier als Rectoren der Universität Leipzig*, 209. Wg APW — Rep. 76, nr 264: 8 I 1448 Andreas Wayner de Frawenstad (Wschowa) ufundował altarię w kolegiacie NMP w Głogowie. Może jednak chodzi tu o inną osobę — o Andrzeja Waynera, który wpisał się w 1458 na Uniwersytet Lipski (*Matrikel der Universität Leipzig*, 214). Pochodzenie naszego Andrzeja z Namysłowa może potwierdzić testament oraz to, że kanclerz był 22 V 1459 (AAW — I 23) wykonawcą testamentu altarzysty namysłowskiego.
- 2 P f o t e n h a u e r, j.w., 209 n.
- 3 AAW — III d 28, f. 47r i chron.
- 4 *Urkundenbuch der Universität Leipzig*, nr 53.
- 5 V ö l k e l, *Die persönliche Zusammensetzung d. Neisser Kollegiatkapitels*, 211.
- 6 APW — Klose 110, nr 233 i AAW — III d 12, f. 15v.
- 7 J. G o t t s c h a l k, *Das Totenbuch der Altaristenbruderschaft von Maria Magdalena zu Breslau*, ca. 1454—1524, *Archiv f. schles. Kirchengesichte* 6 (1941), 137.
- 8 P f o t e n h a u e r, j.w., 210 i H e y n e, *Dokumentierte Geschichte III*, 542.
- 9 CDSil. XXXV, 103: 18 VIII 1461.
- 10 CDSil. XXV, 135.
- 11 SRSil. III, 254 n., gdzie szczegółowy opis projektu i wykonanych prac; zob. też H e y n e, j.w. III, 563 n.
- 12 SRSil. X, 4.
- 13 *Concilia Poloniae X*, 499 i 542.
- 14 AAW — D 1: 13 I 1460. Całość spraw naświetlił Drabina, *Wrocławska kapituła katedralna i jej stosunek do wydarzeń politycznych*, 194 n. O tym, że Wayner bliski był bpowi Jodokowi świadczy przekazanie mu przez tegoż jako dóbr gracjalnych Biskupic Oławskich (AAW — EE 19: 6 VI 1463).
- 15 Z powodu choroby nie był obecny na kapitułach generalnych 8 VI 1470 (APW — Klose 110, nr 265) i 31 VIII 1473 (tamże, nr 280).
- 16 AAW — III d 10.
- 17 AAW — Namysłów parafia.
- 18 S a b i s c h, *Acta Capituli I*, nr 5 przyp. 9.

7. Apeczko KOŁO (Colo) (1491 — 1517). Pochodził z Gubina. Immatrykułowany w Lipsku w 1466 r. tam prawdopodobnie osiągnął lic. decr. Dzięki księciu Janowi głogowsko-zagańskiemu najpóźniej w 1481 r. otrzymał scholasterię kolegiaty głogowskiej ¹. Kanonię katedralną objął zapew-

ne w 1483 r. (1. wzm. — kołęda 1484)². Kanclerzem kapituły został wkrótce po śmierci Waynera (1. wzm. 18 III 1491)³. Zmarł 14 II 1517 r.

1 Wszystkie dane za Zimmermann, *Domkapitel*, nr 22 i Sabisch, *Acta Capituli I*, s. LVIII.

2 AAW — III d 10.

3 CDSil. X, 339.

ZESTAWIENIE ALFABETYCZNE NAZWISK PRAŁATÓW

Atcze Z.	arch 7	Mas T.	dz 2
Bernard	dz 7		arch 2
Bies O.	arch 4	Medici J.	prep 10
Borsnitz M.	sch 1	Nebeldaw G.	arch 3
Boskowicz W.	dz 8	Nowak P.	prep 5
Briger M.	kust 8		kust 2
Cropacz J.	dz 9	Patzcker zob. Medici	
Czepel M.	prep 11	Pflugger M.	kant 1
Czewchner H.	kanc 5	Rakewicz J.	kanc 4
Czeysilmeister	prep 2	Rasoris J.	sch 2
Czarnihora zob. Boskowicz		Rechinberg K.	arch 5
Dives zob. Schuhmacher		Roraw H.	kust 4
Düster J.	prep 7	Roth J.	dz 6
Dwerg H.	arch 1	Rubeis J.	prep 3
Eychholz J.	kust 3	Salomo J.	dz 10
Goltberg M.	dz 3	Schuhmacher B.	kust 1
	sch 4	Sculteti M.	kant 4
Gramis M.	prep 4		
Hase zob. Woyczdorf		Sculteti T.	sch 3
Henryk	prep 9	Senftleben H.	dz 5
Hermann J.	kust 9	Spiczmeri M.	kant 2
Hinderbach J.	sch 6	Stein E.	kust 7
Hoppener P.	prep 8	Stock M.	dz 4
Jenkewicz J.	kanc 1	Straubinger O.	kant 6
Jordansmühl W.	kanc 2	Strelin J.	prep 1
Junge K.	kant 5	Tauchan M.	sch 9
Kolbe M.	arch 9	Tempelfeld M.	kant 3
Koło (Colo) A.	kanc 7	Tüngen M.	sch 7
Konrad VI	dz 1	Wat Jan	prep 9
Korbecke F.	sch 8	Wayner A.	kanc 6
Lapide zob. Stein		Weigel K.	prep 6
Loss M.	kust 6		arch 6
Lumpe A.	kust 5		kanc 3
		Winkler zob. Straubin	ger
Mariennam K.	arch 8	Woyczdorf F.	sch 5

WYKAZ SKRÓCEN

- A A W — Archiwum Archidiecezjalne we Wrocławiu
- A P W — Archiwum Państwowe Miasta Wrocławia i Województwa Wrocławskiego
- Bauch G., Schlesien und die Universität Krakau im 15. und 16. Jahrhundert, Ztschr 41 (1907), 99—180.
- C D Sil. — Codex diplomaticus Silesiae
- Kuchendorf C., Das Breslauer Domkapitel in seiner persönlichen Zusammensetzung von der Gründung (1288) bis 1456, Breslau 1937.
- Die Matrikel der Universität Leipzig, hrsg. v G. Erler, I: 1409—1559, Leipzig 1895.
- Die Matrikel der Universität Wien, hrsg. v. Institut für österreichische Geschichtsforschung, I: 1377—1450, II: 1451—1518, Graz 1954—1959.
- Pfotenhauer P., Schlesier auf der Universität Bologna, Ztschr 28 (1894), 433—446 i 29 (1895), 268—272.
- RG I — Repertorium Germanicum. Regesten aus den päpstlichen Archiven zur Geschichte des Deutschen Reiches und seiner Territorien im XIV. und XV. Jahrhundert: Pontificat Eugen IV, Bd. I, hrsg. v. R. Arnold, Berlin 1897.
- RG IV — Repertorium Germanicum. Verzeichnis der in den päpstlichen Registern und Kameralakten vorkommenden Personen, Kirchen und Orte des Deutschen Reiches, seiner Diözesen und Territorien vom Beginn des Schismas bis zur Reformation, Bd. IV, 1—3, bearb. v. K. A. Fink, 1943—1958.
- SRSil. — Scriptorum rerum silesiacarum.
- Ztschr — Zeitschrift des Vereins für Geschichte und Alterthum Schlesiens.